

Iida Ruokanen & Tapio Väisänen

SOSIAALISEN OSALLISTUMISEN TUKEMISEN VIITEKEHYS

Omatahtisen opiskelun materiaali toimintaterapian opiskelijoille

SOSIAALISEN OSALLISTUMISEN TUKEMISEN VIITEKEHYS

Omatahtisen opiskelun materiaali toimintaterapian opiskelijoille

lida Ruokanen & Tapio Väisänen
Opinnäytetyö
Kevät 2021
Toimintaterapian tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Toimintaterapian tutkinto-ohjelma

Tekijät: Iida Ruokanen & Tapio Väisänen

Opinnäytetyön nimi: Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys – Omatahtisen opiskelun materiaali toimintaterapian opiskelijoille

Työn ohjaajat: Maarit Virtanen & Pirjo Lappalainen

Työn valmistusluku ja -vuosi: Kevät 2021

Sivumäärä: 41 + 42

Sosiaalisen osallistumisen merkitys lapsen elämässä on merkittävä, koska se toimii perustana hyvien ihmissuhteiden muodostamiselle ja onnistumiselle koulumaailmassa. Nämä tekijät puolestaan pienentävät todennäköisyyttä nuoruusiän ja aikuisuuden toimintakyvyn haasteiden muodostumiselle. Haasteet itsesäätelytaidoissa, keskittymiskyvyssä ja sosiaalisissa taidoissa kaikki vaikuttavat sosiaalisen osallistumisen kokemukseen ja yhteiskunnassa toimimiseen. Sosiaalisen osallistumisen määritellään koostuvan järjestäytyneistä käyttäytymismalleista, joiden oppiminen alkaa jo varhaisessa vuorovaikutuksessa lapsen ja huoltajan välillä. Toimintaterapeutin työssä kyseinen viitekehys ohjaa toimintaterapiaprosessia sosiaalisen osallistumisen arvioinnissa ja tukemisessa.

Tämän opinnäytetyön välitön tavoite oli suunnitella ja toteuttaa käyttövalmista suomenkielistä materiaalia omatahtisen opiskelun tueksi toimintaterapiaopiskelijoille aiheesta sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys. Välitön tavoite saavutettiin ja projektin tuloksena syntyi materiaali opiskelijalle sosiaalisen osallistumisen viitekehysten perusteiden opiskeluun suomen kielellä. Materiaali syntyi yhteistyössä Oulun ammattikorkeakoulun toimintaterapian tutkinto-ohjelman opettajien kanssa. Kehitystavoitteeksi määriteltiin toimintaterapian opettajien keinojen lisääminen kyseisen viitekehysten opettamiseen. Pitkänajan kehitystavoite oli valmistuvien toimintaterapeuttien sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehykseen liittyvän tietotaidon lisääntyminen ja sen hyödyntäminen työelämässä.

Materiaalin laatukriteereinä olivat näyttöön perustuvuus, visuaalisuus, saavutettavuus ja opiskelijälähtöisyys. Materiaalin laatukriteerit saavutettiin projektin aikana. Laatukriteerien toteutumista arvioitiin palautteen avulla, jota kerättiin toimintaterapian tutkinto-ohjelman lehtoreilta ja työelämässä olevista toimintaterapeuteista koostuvalta fokusryhmältä. Materiaali viimeisteltiin saadun palautteen perusteella. Palautteen perusteella materiaalin koettiin olevan hyödynnettävissä opetuskäytössä ja sen olevan ajankohtainen ja tarpeellinen. Opiskelumateriaali tuotettiin Powerpoint-muodossa. Jatkossa materiaalin hyödynnettävyyttä voisi arvioida myös opetuskäytön ulkopuolella.

Asiasanat: toimintaterapia, lapset, sosiaalinen osallistuminen, opiskelumateriaali

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme of Occupational Therapy

Authors: Iida Ruokanen & Tapio Väisänen

Title of thesis: A Frame of Reference for Enhancing Social Participation – Learning material for occupational therapy students

Supervisors: Maarit Virtanen & Pirjo Lappalainen

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2021   Number of pages: 41 + 42

The meaning of social participation in children's lives is significant because it is the basis for developing healthy relationships and academic competence. These factors decrease the likelihood for developing occupational challenges in adolescence and adulthood. Challenges in self-regulation, attention and social skills influence the experience of social participation and functioning in society. Social participation consists of organized patterns of behavior which are learned in early interaction between child and caregiver. Occupational therapists use this frame of reference to guide occupational therapy intervention in evaluating and enhancing social participation.

The main goal of this thesis was to plan and develop material for enhancing self-study capabilities of occupational therapy students about a frame of reference for enhancing social participation in Finnish. The goal was met, and the product of this project was a material for occupational therapy students that they can use to study the frame of reference for enhancing social participation in Finnish. The material was built in collaboration with the teachers of occupational therapy in Oulu University of Applied Sciences. The development plan for the project was to enhance the capabilities of occupational therapy teachers to teach the aforementioned frame of reference.

Quality criteria defined for the material were: evidence based, visual, accessible and student centered. The final product met all the criteria. This was assessed based on the feedback from occupational therapy teachers and a focus group consisting of occupational therapists. Material was finalized using this feedback. According to the feedback from teachers, material had potential use in teaching, and it was timely and useful. Material was built as a Powerpoint presentation. Further uses of this material could include evaluation of usefulness outside school setting, for example for occupational therapists working with children.

Keywords: occupational therapy, children, social participation, learning material

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	PROJEKTIN TAUSTA	8
2.1	Projektin tavoitteet ja hyödynsaajat.....	8
2.2	Projektiorganisaatio.....	9
2.3	Projektin työvaiheet.....	10
3	ESIKOULUIKÄINEN LAPSI	13
3.1	Kehittyvä lapsi Suomessa	13
3.2	Leikki, vapaa-aika ja päivittäiset toiminnot	14
3.3	Taitojen kehittyminen	16
4	SOSIAALISEN OSALLISTUMISEN TUKEMISEN VIITEKEHYS	18
4.1	Viitekehysten teoreettinen perusta	18
4.2	Toimintakyvyn ja toimintakyvyn häiriön jatkumo	25
4.3	Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys käytännössä	26
5	OMATAHTISEN OPISKELUN MATERIAALIN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS	28
5.1	Omatahtisen opiskelun materiaalin laatukriteerit.....	28
5.2	Opiskelumateriaalin luonnostelu ja kehittäminen	29
5.3	Palautteen keruu ja opiskelumateriaalin viimeistely	30
6	PROJEKTIN JA OPISKELUMATERIAALIN ARVIOINTI	32
6.1	Projektin työvaiheiden toteutumisen arviointi	32
6.2	Projektin tavoitteiden saavuttamisen arviointi	34
6.3	Opiskelumateriaalin laatukriteerien saavuttamisen arviointi.....	35
7	POHDINTA	37
	LÄHTEET.....	39

1 JOHDANTO

Lasten toimintakyvyn lisääntymisen toivottuna lopputuloksena pidetään lasten osallistumista ja osallisuutta. Osallistuminen määritellään yksilön osallisuudeksi elämän eri tilanteissa, mihin vaikuttavat yksilön terveydellinen tilanne sekä erilaiset sisäiset ja ulkoiset tekijät, esimerkiksi ympäristö. Lapsilla, joilla on toimintakyvyn rajoitteita, myös osallistuminen saattaa olla rajoittunutta. Osallistumisen lisääminen katsotaankin yhä useammin tärkeäksi tavoitteeksi ja tulokseksi terveydenhoidolle ja kuntoutukselle. (Kennedy-Behr & Rodger 2017, 6.)

Lasten elämässä esiintyy päivittäin useita sosiaalisia ja toiminnallisia rooleja, joihin lukeutuvat vaihtelevasti esimerkiksi lapsen, sisaruksen, ystävän, ikätoverin tai leikkikaverin roolit. Lisäksi lapset ovat myös koulun tai päiväkodin oppilaita, leikkijöitä sekä vastaavat itsestä huolehtimisestaan, missä heidän itsenäisyytensä on kehittymässä. Terveet ja aktiiviset lapset osallistuvat näitä rooleja vastaaviin toimintoihin jatkuvasti leikkimällä, pukeutumalla, syömällä, huolehtimalla itsestään, harrastamalla sekä tekemällä kotitöitä tai kotiläksyjä. Näihin toimintoihin osallistutaan eri ympäristöissä kuten perheen kanssa kotona, kavereiden kanssa koulussa sekä yhteisöissä, esimerkiksi puistossa tai harrastustoiminnassa. (Kennedy-Behr & Rodger 2017, 2.)

Lasten sosiaalisen osallistumisen edistäminen heidän luonnollisessa kontekstissaan on tärkeä osa toimintaterapiainterventiota, koska sen katsotaan tukevan hyvinvointia ja elämänlaatua. Sosiaaliseen osallistumiseen sisältyy eri toimintoihin sitoutuminen yhteisöissä perheen, ikätovereiden ja ystävien kanssa vastavuoroisissa vuorovaikutussuhteissa. Sosiaalinen osallistuminen kehittyy ja muuttuu läpi elämän. Kun lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät, mahdollistuu osallistuminen merkityksellisiin toimintoihin yhä paremmin ja tyydyttävämmin. Sosiaalisten taitojen kehittyminen mahdollistaa myönteisten ihmissuhteiden muodostamisen. (Hilton & Kramer 2020, 338.)

Toimintaterapian tulee perustua tutkimustietoon sekä hyväksytyyn näyttöön perustuvaan käytäntöön, joka on tavoitteellista, suunniteltua ja kirjattua. Kuntoutusalan seuraaminen sekä hyväksi havaittujen käytäntöjen soveltaminen omassa työssään ovat olennaisena osana toimintaterapiatyötä. (Toimintaterapeuttien ammattieettiset ohjeet, 2.) Näyttöön perustuvassa toimintaterapiassa yhdistyvät tutkimustieto, toimintaterapeutin ammattitaito sekä asiakkaan mieltymykset, uskomukset ja arvot. Näyttöön perustuvan työn avulla toimintaterapian ammatti

pysyy toteuttamiskelpoisena sekä kehittyvänä alana. Tutkimustieto tukee käytännön työtä. (American Occupational Therapy Association, hakupäivä 17.1.2018.)

Toimintaterapia on keskittynyt useita vuosikymmeniä asiakaslähtöisyyteen, mukaan lukien lapsi- ja perhelähtöisyyden. Toiminnan merkitys yksilöille, sekä toiminnan tärkeys terveydelle ja hyvinvoinnille ovat tärkeässä roolissa toimintaterapia-alalla. Sen sijaan, että toimintaterapiainterventiossa keskityttäisiin erityisesti suorituskyvyn osatekijöihin, on fokus itse toiminnassa ja sen kuntouttavassa voimassa. Lapsilähtöisyyden käsite määritellään harvoin erillisenä asiakaslähtöisyydestä. Lapsilähtöisyys sisältää samoja elementtejä, mutta lisäksi toimintaterapeutin tulee olla tietoinen lapsen kehityksellisestä tasosta, miellyttävistä ja epämiellyttävistä asioista, vahvuuksista ja haasteista, perhekontekstista, rooleista, toiminnoista sekä niistä suoriutumisen vaatimuksista. Lapsilähtöisyys on lapsen kuuntelemista, sekä heidän omien kertomustensa kunnioittamista ja lapsen tarpeisiin keskittymistä. On myös huomioitava lapsi niin yksilönä, kuin eri ryhmien jäsenenä. (Kennedy-Behr & Rodger 2017, 5, 48-49.)

Kun työskennellään lasten kanssa, perheysikön merkitys on huomattava. Sen lisäksi, että perhe tarjoaa lapselle tukea, on heillä tärkeää tietoa lapsesta päivittäisen elämän kokemuksien pohjalta, joten heidän sisällyttämisenä terapiaprosessiin on tärkeää. Lapsen tarpeiden lisäksi myös perheellä kokonaisuutena, ja sen yksilöillä, on omat tarpeensa. Jokaisella perheellä on omat tyypilliset, merkitykselliset toiminnot, joihin he haluavat tai heidän täytyy osallistua päivittäin. Toimintaterapeutti keskittyy lapsen toimintakyvyn haasteisiin perhekontekstissa, mutta huomio tulisi suunnata sen lisäksi perheen rutiineihin ja rituaaleihin. Toimintaterapiassa tulisikin mahdollistaa perheiden sitoutumista ja osallistumista rituaaleihin ja yhteisiin merkityksellisiin toimintoihin, joiden avulla vahvistetaan perheen identiteettiä, sekä edistetään perheenjäsenten hyvinvointia. (Kennedy-Behr & Rodger 2017, 50.)

Tämän opinnäytetyön aiheeksi muodostui opiskelumateriaalin tuottaminen L. J. Olsonin sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä. Aihe syntyi toiveesta Oulun ammattikorkeakoulun toimintaterapian tutkinto-ohjelman opettajilta saada suomenkielistä opetusmateriaalia sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä. Opinnäytetyön ja tämän projektin tuotteen tarkoituksena on toimia työvälineenä opetuksessa ja opiskelussa. Tästä projektista hyötyvät Oulun ammattikorkeakoulun toimintaterapian opettajat ja opiskelijat. Hyödynsaajiin voi lukea toimintaterapian asiakkaat, joiden toimintaterapiassa tulevat toimintaterapeutit osaavat hyödyntää sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä.

2 PROJEKTIN TAUSTA

2.1 Projektin tavoitteet ja hyödynsaajat

Projekti on aikataulutettu sekä tietyillä panoksilla kestäviin tuloksiin tähtäävä tehtäväkokonaisuus, jonka toteuttamisesta vastaa sitä varten perustettu organisaatio. Jokaisella projektilla on omat, kyseistä projektia määrittelevät tavoitteet. (Silfverberg 2007, 6.)

Välittömät tavoitteet kuvaavat suunnitteilla olevan projektivaiheen konkreettista lopputulosta. (Silfverberg 2007, 40.) Projektin **välitön tavoite** oli suunnitella ja toteuttaa käyttövalmista suomenkielistä materiaalia sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen omatahtiseen opiskeluun. Suomenkielinen materiaali tulee olemaan ammattikorkeakoulun opettajien ja opiskelijoiden käytössä. Materiaalia voidaan käyttää välineenä sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen opetuksessa ja opiskelussa.

Projektilla voi olla kaksi eri tason hyödynsaajaryhmää. Projektin varsinaiset hyödyt pyritään kanavoimaan kohderyhmälle. Se on projektin lopullisten tulosten kannalta tärkein ryhmä. Kohderyhmän saama hyöty voi perustua siihen, että hankkeessa määriteltävän välittömän kohderyhmän antamat palvelut paranevat. (Silfverberg 2007, 39.) **Kohderyhmä ja välittömät hyödynsaajat** ovat toimintaterapian tutkinto-ohjelman opettajat ja opiskelijat. Opettajat hyötyvät projektista valmiin tuotteen avulla, joka sisältää uusimpaan kirjallisuuteen perustuvaa tutkimustietoa sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehuksesta suomen kielellä sekä antaa työkalun aiheen opettamiseen. Opiskelijat puolestaan hyötyvät ajankohtaisesta ja suomenkielisestä omatahtisen opiskelun materiaalista, jonka avulla tietämystä aiheesta on mahdollista hankkia, syventää ja kerrata. Hyödynsaajana ovat myös asiakkaat, jotka hyötyvät projektista opiskelijoiden siirtyessä toimintaterapeutin rooliin työelämässä osaamisensa kanssa.

Kehitystavoite kuvaa projektilla tavoiteltavaa pitkän ajan muutosvaikutusta erityisesti kohderyhmän eli tärkeimmän hyödynsaajaryhmän kannalta. Kehitystavoitteen saavuttamiseen vaikuttavat muutkin tekijät kuin projekti itse ja se toteutuu vasta projektin lopussa tai mahdollisesti vasta vuosia projektin jälkeen. (Silfverberg 2007, 40.) Projektin **kehitystavoitteena** oli lisätä keinoja sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen opettamiseen. Opettajat voivat hyödyntää materiaalin sisältämää uusinta tietoa osana opetusta. Opiskelijat puolestaan hyötyvät omatahtisen opiskelun

materiaalista hankkiessaan ja syventäessään tietoa sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehuksesta teoriaopinnoissaan sekä tukena työharjoittelussa lasten toimintaterapian kentällä. Pitkänajan kehitystavoite on valmistuvien toimintaterapeuttien sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehukseen liittyvän tietotaidon lisääntyminen ja sen hyödyntäminen työelämässä.

Omana **oppimistavoitteenamme** oli oppia pitkäjänteistä projektimuotoista työskentelyä itsenäisesti ja yhdessä etäyhteyksiä käyttäen, perehtyä Olsonin sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehukseen, ja oppia kehittämään opiskelumateriaalia omatahtiseen opiskeluun. Tavoitteenamme oli syventää aiemmin oppimaamme ja lisätä tietoaamme sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehuksesta, jotta sen tehokas hyödyntäminen käytännön työssä mahdollistuisi.

2.2 Projektiorganisaatio

Projektilla tulee olla selkeä organisaatio, jossa eri osapuolten roolit ja vastuut on selkeästi määriteltä. Tavallisesti projektiorganisaatio koostuu ohjaus- tai johtoryhmästä, varsinaisesta projektiorganisaatiosta sekä yhteistyökumppaneista. Eri sidosryhmien roolit ja vastuut sekä projektin johtamisen ja päätöksenteon menettelyt ja raportointivastuu tulee määrittellä mahdollisimman selkeästi. (Silfverberg 2007, 48-50.) Yhteistyötahona ja tilaajana projektissa toimii Oulun ammattikorkeakoulu. Ohjausryhmään kuuluvat lehtorit Maarit Virtanen ja Pirjo Lappalainen. Ohjausryhmä ohjaa ja suuntaa opetusmateriaalin tuottamista vastaamaan tilaajan toiveita. Ohjausryhmän tehtäviin kuuluu myös antaa palautetta opetusmateriaalista projektin eri vaiheissa. Tavoitteena on valmiin opetusmateriaalin hyväksyminen ja käyttöön ottaminen opetuksessa.

Ruuskan (2005, 134) mukaan projektiryhmällä tarkoitetaan projektiin nimettyjä asiantuntijoita, joiden tehtävänä on vastata projektin käytännön toteutustyöstä oman erityisalueensa osalta. Tämän projektin projektiryhmän muodostavat opinnäytetyön tekijät Iida Ruokanen ja Tapio Väisänen. Projektin tukihenkilöstö koostuu tiettyjen erityisalueiden asiantuntijoista, joihin tukeudutaan esimerkiksi laadunvarmistukseen ja ohjausprosessiin liittyvissä asioissa (Ruuska 2005, 116-117). Tässä projektissa tukihenkilöstöön kuuluu ohjausryhmän jäsenet eli lehtorit Maarit Virtanen ja Pirjo Lappalainen, vertaisarvioijat, toimintaterapian opiskelijoita ja tuttuja toimintaterapeutteja.

2.3 Projektin työvaiheet

Projektin elinkaareen aikana esiintyy useita vaihteita, jotka poikkeavat toisistaan ominaisuuksien ja työskentelytapojen johdosta, ja joiden aikana ilmenee erilaisia tyypillisiä ongelmia ja toimintamalleja. Tyypillisesti projektin elinkaaren aikana esiintyvät vaiheet ovat perustaminen, suunnittelu, toteutus ja päättäminen. Projektin vaiheet etenevät limittäin, mikä tarkoittaa eri työvaiheisiin palaamista seuraavan vaiheen ollessa käynnissä. (Ruuska 2005, 22.) Projektin työvaiheita olivat **aiheeseen perehtyminen, projektin suunnittelu, omatahtisen opiskelun materiaalin suunnittelu ja toteutus sekä projektin päättäminen.**

Työsuunnitelmassa esitetään tuotoksen aikaansaamiseksi vaadittavat konkreettiset toimenpiteet, jotka johtavat konkreettisiin loppu- ja välituotoksiin. Työvaiheet aikataulutetaan ja pilkotaan tarkemmiksi. (Silfverberg 2007, 42-44.) Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä tuotettava itseopiskelumateriaali on sosiaali- ja terveysalan tuote, jolloin sen suunnitteleminen ja kehittäminen toteutuu tuotekehityksen perusvaiheiden mukaisesti (Jämsä & Manninen 2000, 28).

Aiheeseen perehtyminen toteutui vähitellen opintojen edetessä, mutta sisällön tarkentuessa syventyminen aiheeseen on toteutunut aikavälillä 2018-2020. Tämän työvaiheen toimenpiteisiin lukeutuivat aiheen valinta sekä tietoperustan kehittäminen. Sosiaali- ja terveysalan tuotekehityksen perusvaiheiden mukaisesti tässä työvaiheessa on toteutunut ongelman tai kehittämistarpeen tunnistaminen (Jämsä & Manninen 2000, 28). Tämä opinnäytetyö aloitettiin tarkoituksena toteuttaa kirjallisuuskatsaus liittyen lasten itsesäätelytaitojen edistämiseen ryhmämuotoisen toimintaterapian avulla. Käynnistysvaiheessa ilmeni haasteita löytää saatavilla olevaa tutkimustietoa aiheesta, joten työskentely ei edennyt. Ohjausryhmän kanssa käytyjen keskustelujen myötä opinnäytetyö muuttui projektimuotoiseksi ja aiheeksi tarkentui L. J. Olsonin sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys ja siitä tehtävä opetusmateriaali, koska ohjausryhmä toi esille tarpeen aiheeseen liittyvälle suomenkieliselle opetusmateriaalille. Tietoperustan kehittämisen työvaiheessa etsittiin tietoa aiheesta, lapsen kehityksestä ja projektityöskentelystä toimintaterapian ja muiden alojen kirjallisuudesta sekä tietokannoista. Fokus tiedonhaussa suunnattiin sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehukseen. Tietoa opetusmateriaalin suunnittelusta ja toteutuksesta etsittiin ohjaamaan tuotekehittelyn suunnittelua. Valmis opinnäytetyön tietoperusta oli tämän työvaiheen välitulos.

Projektin suunnitteluvaihe toteutui vuosien 2019-2021 välisenä aikana, jolloin projektisuunnitelman laatiminen on ollut toimenpiteenä. Suunnitteluvaiheessa laaditaan aikataulut, varataan tarvittavat voimavarat ja asetetaan käytettävät työmenetelmät ja pelisäännöt. Näiden tekijöiden avulla suunnitteluvaiheessa luodaan edellytykset projektin onnistumiselle. Suunnittelemisen on parhaimmillaan dynaamista, tarkoituksenmukaista ja realistista. Päälinjat tulee olla selvillä projektin alusta lähtien, mutta yksityiskohdat elävät eri työvaiheiden mukaisesti. Projektisuunnitelmaan sisältyy kuvaus projektista, lopputuotteesta ja projektiorganisaatiosta, projektin ajalliset ja taloudelliset tavoitteet, laadunvarmistus, sidosryhmien hallinta, tiedonvälitys sekä projektin päättäminen. (Ruuska 2005, 157-163.) Ideointivaiheessa kehittämistarve on tunnistettu, mutta ratkaisukeinoja ei ole päätetty. Ideointiprosessissa tarkoitus on etsiä eri vaihtoehtoja ratkaisujen löytämiseksi. (Jämsä & Manninen 2000, 35.) Projektisuunnitelman laatiminen toteutui opinnäytetyötä ohjaavien opettajien palautteen avulla sekä hyödyntäen projektimuotoisen opinnäytetyösuunnitelman ohjeistusta. Yhteistyössä ohjaavien opettajien kanssa idea tuotteesta tarkentui Powerpoint-muotoiseksi itseopiskelumateriaaliksi, joka sisältää luettavan materiaalin lisäksi kuunneltavaa ja visuaalista materiaalia. Tässä työvaiheessa määriteltiin opiskelumateriaalin laatuksiterit sekä konsultoitiin opetusmateriaaliin liittyviä toiveita toimintaterapian opiskelijoilta, joille lasten toimintaterapiaan liittyvät opinnot olivat ajankohtaisia. Tämän työvaiheen välituloksena syntyi valmis projektisuunnitelma.

Omatahtisen opiskelumateriaalin suunnittelu- ja toteutusvaiheessa toteutuivat tuotteen luonnostelu-, kehittä- ja viimeistelyvaiheet. Tämä työvaihe toteutui kevään 2021 aikana. Työvaiheen toimenpiteisiin kuuluivat opiskelumateriaalin formaatin valinta, tietoperustan teorian tiedon siirtäminen ja muokkaaminen opiskelumateriaaliin soveltuvaksi sekä visuaalisen ilmeen ja rakenteen suunnittelu ja käytännön toteuttaminen. Formaattiksi valittiin Powerpoint-esityksen monipuolisten käyttömahdollisuuksien vuoksi. Suunnittelu- ja toteutusvaiheessa Powerpoint-ohjelmalla harjoiteltiin eri ominaisuuksien käyttöä ja perehdyttiin ilmaisun eri keinoihin. Tuotteen palautteen antoa varten perustettiin toimintaterapeuteista koostuva fokusryhmä, jonka tehtävä oli arvioida ja antaa kehitysideoita tuotteen viimeistelemiseksi. Fokusryhmään osallistui neljä toimintaterapeuttia, jotka ovat työskennelleet lasten kanssa. Puolentoista tunnin aikana fokusryhmässä keskusteltiin ohjatusti ja avoimesti opiskelumateriaalille asetetuista laatuksiterieistä ja niiden saavuttamisesta. Keskustelua ohjasivat jokaista laatuksiteriä koskevat ennalta mietityt kysymykset. Toinen projektiryhmän jäsenistä kirjasi muistiinpanoja koko fokusryhmän ajan ryhmitellen palautteen laatuksiterien mukaisesti. Jatkotoimenpiteitä ovat tuotteen kehittäminen palautteen perusteella sekä opiskelumateriaalille asetettuihin laatuksiterieihin

perustuva tuotteen viimeistely. Omatahtisen opiskelun materiaalin suunnittelu- ja toteutusvaiheen välituloksena syntyivät ensimmäiset raakaversiot opiskelumateriaalista. Lopputuotoksena syntyi valmis opiskelumateriaali.

Projektin päättämisen työvaiheessa toimenpiteisiin sisältyivät opinnäytetyöraportin kirjoittaminen, opinnäytetyöprosessin ja projektin arvioiminen sekä opinnäytetyön esittäminen ja kypsyyssäily. Hyvässä projektisuunnitelmassa kuvataan projektin raportointi ja seuranta- sekä arviointimenettelyt. Väliarvioinnit ja loppuarviointi sekä säännölliset seurantakokoukset voivat olla osa projektin seuranta- ja arviointia raportoinnin lisäksi. (Silfverberg 2007, 49.) Opinnäytetyöprojektia arvioitiin työvaiheiden toteutumisen sekä laatu- ja tavoitteiden saavuttamisen osalta. Projektin seuranta toteutui ohjausryhmän kanssa pidettyjen etäpalaverien välityksellä. Etäpalaverissa arvioitiin aikaansaatu tuotetta ja suunniteltiin jatkotoimenpiteitä tuotteen kehittämiseksi. Opinnäytetyöprojektin arvioiminen toteutui vertais- ja itsearvioinnilla sekä opettajien toteuttamalla arvioinnilla. Valmis opinnäytetyö esitettiin etäyhteyksien avulla. Opinnäytetyöraportti ja kypsyyssäily kirjoitettiin Oulun ammattikorkeakoulun määrittelemien ohjeiden mukaisesti. Hyväksytty opinnäytetyö tallennettiin Theseukseen. Projektin päättämisen työvaiheen tuloksena syntyivät opinnäytetyöraportti ja kypsyyssäily.

3 ESIKOULUIKÄINEN LAPSI

3.1 Kehittyvä lapsi Suomessa

Suomen lain mukaan lapsen tulee osallistua oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna vuoden kestävään esiopetukseen tai muuhun esiopetuksen tavoitteet täyttävään toimintaan (Perusopetuslaki 1040/2014 7:26 §). Esiopetus on maksutonta opetusta kuusivuotiaille, minkä tavoitteina on edistää lapsen oppimis- ja kehittymisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja sekä itsetuntoa yhteistyössä vanhempien ja huoltajien kanssa. Esiopetuksessa käytetään menetelminä leikkiä ja myönteisiä oppimiskokemuksia. Esiopetukseen osallistuminen mahdollistaa myös lapsen kehityksessä tai oppimisessa esiintyvien ongelmien havaitsemisen, niihin puuttumisen ja mahdollisten tulevien vaikeuksien ennaltaehkäisemisen. (Opetushallitus 2016, hakupäivä 28.9.2016.)

Ihmisen kehityksen alueet ovat toisistaan riippuvaisia, mihin vaikuttaa vuorovaikutus perinnöllisyyden, yksilön oman roolin sekä ympäristötekijöiden välillä. Suurin osa kehityksestä nähdään jatkuvana prosessina. Osa kehityksestä tapahtuu kuitenkin tasojen kautta, jolloin tasojen välillä tapahtuu nopeita kasvun hetkiä ja paljon muutoksia. Nopeiden kehitysjaksojen jälkeen esiintyy tasaisempia ajanjaksoja, jolloin nähdään vähemmän muutoksia. Kun kehittyvä lapsi on herkkä ja altis kehitykselle sekä oppimiselle, kutsutaan sitä herkkyyskaudeksi. Herkkyyskausina lapsi on erityisen vastaanottavainen tietynlaisille ärsykeille ja kokemuksille ympäristössään. Ihmisen kehitys tähtää kohti tasapainoista tilaa pyrkien mukautumaan haasteisiin ja stressiin. (Mulligan 2014, 117.)

Lapsuus on vaihe, jolloin yksilö kehittyy, kasvaa ja harjaantuu yhteiskuntaelämään. Lapsuudessa yksilöllä on oikeus aikuisten ja yhteiskunnan valvontaan, suojeluun sekä kasvatukseen. (Alanen & Karila 2009, 14.) Lapsuudentutkimusta suuntaavan paradigman mukaan lapset ovat sosiaalisia toimijoita sekä osallistujia sosiaalisessa ympäristössään, ja heidän katsotaan olevan muutakin, kuin kasvatusta ja hoivaa vastaanottavia osapuolia. Perhe, päivähoito, koulu sekä muut lapsuuden instituutiot, sekä niiden keskinäiset suhteet, rajaavat lapsille mahdollisuuksia osallistua, mutta myös mahdollistavat toimintaa. Lapset rakentavat myös itse lapsuuttaan. Eletty ja koettu lapsuus ei ole luokiteltavissa keskimääräiseen "normaalilapsuuden" kaavaan. (Alanen & Karila 2009, 22-23.)

Lapsuuden hyvinvointi ja pahoinvointi ovat olleet keskeisinä puheenaiheina 2000-luvun Suomessa. Päiväkodeissa ja kouluissa lasten lisääntynyt levottomuus on aiheuttanut huolta. Myös erityisen tuen tarve on lisääntynyt. Määttä ja Rantala (2016, 9-11) viittaavat Tuompo-Johanssonin suomalaistutkimuksen, jonka mukaan laadukas päivähoito suojaa lapsen kehitystä. Laadukas päivähoito kyseenalaistuu kuitenkin koulujen ja päiväkotien suurien ryhmäkokojen myötä. Määttä ja Rantala viittaavat Jukka Mäkelään, jonka mukaa lasten informaation käsittelytaito kehittyy hitaasti lapsuuden ja nuoruuden läpi. Ryhmäkoon kasvaessa aistimukset lisääntyvät, ja jos ärsykeitä on paljon enemmän, kuin lapsi kykenee vastaanottamaan, hänen aivonsa menevät katastrofivalmiuteen ja reagointi herkistyy. Määttä ja Rantala viittaavat lastenpsykiatri Sinkkoseen, joka puolestaan puhuu lasten stressikokemuksista, joita on hänen mukaansa aliarvioitu. Hänen mukaansa on tavallista, että lapsen kokema rasitus päiväkodissa tai koulussa on liian kuormittavaa, jolloin pahanolon tunteet purkautuvat myös kotona. Lapsuudessa koetulla stressillä voi olla yhteys myöhempiin mielenterveyden vakaviin häiriöihin. (Määttä & Rantala 2016, 9-11.)

3.2 Leikki, vapaa-aika ja päivittäiset toiminnot

Leikki on toimintaa, jota tehdään mielihyvystä ja viihtymisen vuoksi, ja suurin osa lapsen vapaa-ajasta koostuu leikkimisestä. Vapaa-aika rakentuu toiminnoista, jotka eivät ole pakollisia, mutta usein synnyttävät sisäisen motivaation. Lasten kehitys tapahtuu suurimmaksi osaksi leikin avulla. Uudet taidot, taitojen kehittäminen, sosiaalisten roolien kokeileminen, tunteiden kokeminen ja ystävyysuhteiden muodostaminen onnistuvat kaikki leikkitoiminnoissa. Lapset tutkivat ympäristöään luonnollisesti luodakseen leikkitilanteita. Toimintaterapiassa leikki on yleisin työväline lasten kanssa työskennellessä. Leikin piirteisiin kuuluu hauskuus ja iloisuus. Leikin tulisi sisältää tekemistä ja osallistumista. Lapsen leikki ei ole pakollista, vaan sisäisesti motivoivaa ja vapaasti valittavaa mielikuvituksen ohjaamaa toimintaa. Leikkijä saa itse ohjata leikkitilannetta, jossa on vain vähän sääntöjä. Leikkiprosessi on tärkein lopputuloksen sijaan. (Mulligan 2014, 120-122.)

6-vuotiaan leikkitaitojen ja -käyttäytymisen kehittyminen näkyy lisääntyvänä osallistumisena järjestettyyn ja ohjattuun urheiluun ja vapaa-aikaan yhteisössä. Erityisten taitojen, kuten uimisen, luistelemisen ja pyörällä ajamisen oppiminen alkaa tässä iässä. 6-vuotias lapsi alkaa myös suosia tiettyjä leikkitoimintoja oman mieltymyksensä mukaan. Muiden lasten kanssa leikkiminen onnistuu

tässä kehitysvaiheessa hyvin lapsen nauttiessa sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ystävyiden merkityksen kasvaessa. Lapsen ymmärrys yhteistyön ja kilpailun merkityksestä kehittyy. Leikin itsenäisyys kasvaa esikouluikässä ympäristön laajentuessa naapurustoon tai ystävien koteihin. 6-vuotias lapsi nauttii leikkikenttävälineistä, pallopeleistä, kuvitteellisesta leikistä, askartelusta ja esimerkiksi legoilla rakentelusta, mutta istuen ja paikallaan tehtävien toimintojen, kuten television katselun, tietokone- ja videopelien ja lukemisen määrä saattaa myös kasvaa. (Mulligan 2014, 127.)

Peseytyminen, wc-toiminnot, pukeutuminen, syöminen sekä toiminnallinen liikkuminen ovat tärkeimpiä taitoja, joita opitaan kehittyessä. Lasten tulee oppia huolehtimaan päivittäisistä toiminnoistaan ja yleisestä terveydestään, myös suhteessa sosiaalisiin ja kulttuurisiin normeihin. Sekä kulttuuriset tekijät, että vanhemmuuden tyyli vaikuttavat kehitykseen. Sosiokulttuuriset tekijät ja perhearvot ohjaavat sitä koska ja kuinka lapsen itsestä huolehtimisen kyvyt kehittyvät, ja miten nämä toiminnot suoritetaan. Yksi vaikuttavista tekijöistä on vanhempien rohkaisu itsenäisyyteen toiminnoissa. (Mulligan 2014, 131.) Jokapäiväiset toiminnot, kodinhoito ja asuminen yhteiskunnassa (IADL-toiminnot), ovat taitoja, jotka tukevat päivittäistä elämää kotona ja yhteisössä. Näitä toimintoja voidaan tukea tarjoamalla lapselle pieniä kotiaskareita kuten roskien vieniä. Tässä kehitysvaiheessa aikataulut ovat hyväksi lapsille, koska ne tarjoavat selkeät odotukset käyttäytymiselle. Lapsen osallistumiseen jokapäiväisiin toimintoihin ja taitotasoon vaikuttavat kulttuuriset tekijät sekä perheen odotukset ja tarpeet. Ikätovereilla on myös suuri vaikutus lapsen toimintaan. (Mulligan 2014, 132; 136-138.)

Kuusivuotiaan lapsen kehityksessä wc-toiminnot sujuvat täysin itsenäisesti. Pukeutuminen on pääosin itsenäistä, lukuun ottamatta vaatteiden valintaa. Toisinaan avun tarvetta saattaa esiintyä esimerkiksi vetoketjujen kanssa. Peseytyminen onnistuu osittaisella avulla ja muistuttamisen turvin, kun esimerkiksi hiusten pesussa avustetaan, ja turvallisuutta valvotaan. Esikouluikäisen lapsen syöminen tapahtuu itsenäisesti. Kuusivuotias oppii myös veitsellä pilkkomista ja hyvien ruokailutapojen noudattamista. (Mulligan 2014, 134-136.) Esikoululaista voi kannustaa myös pienten kotitöiden tekemiseen, kuten pöydän siivoamiseen ja kattamiseen, tavaroiden keräämiseen, roskien vieniin, oman sängyn petaamiseen sekä imuroinnissa auttamiseen. (Mulligan 2014, 138.)

3.3 Taitojen kehittyminen

Kognitiivisella säätelyllä tarkoitetaan muun muassa kykyä tietoisesti säädellä tarkkaavaisuutta ja muistia, jäsentää tietoa, luoda sääntöjä, kehittää strategioita sekä suunnitella ja arvioida toimintaa. (Aro & Laakso 2011, 12.) Kognitiiviset taidot ovat ajattelun ja ymmärryksen kehittymistä sekä aistien käyttämistä tiedon keräämiseen ympäristöstä. Toiminnoista suoriutumista suunnitellaan ja hallitaan aloitteellisuudella, organisoimisella, tehtävän loppuun suorittamisella, ongelman ratkaisulla sekä tehtävien jaksottamisella. Kuusivuotiaalla lapsella on käsitys pysyvyydestä ja numeroista. Lukemisen oppimiselle luodaan perustaa, mutta yksinkertaisten sanojen lukeminen voi onnistua jo esikouluikässä. Kuusivuotiaan lapsen käsitys ajasta kehittyy, mikä näkyy taidossa kertoa kellonaika sekä tunnistaa viikonpäivät. Ymmärrys omien tekojen seurauksista alkaa kehittyä. (Mulligan 2014, 162-164.)

Sosiaalisia taitoja ja kommunikaatiota käytetään vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Nämä taidot sisältävät myös kielen ja eleiden käytön, vuorottelun, keskustelun ylläpitämisen sekä katsekontaktin ja fyysisen tilan ylläpitämisen vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus on suhteiden luomista toisten kanssa sekä toisiin samaistumista. Vuorovaikutus ja kommunikaatio ovat merkittävässä asemassa onnistuneen ja merkityksellisen sosiaalisen osallistumisen luomiseen perheen, ikätovereiden ja muun yhteisön kanssa. Kuusivuotiaalla sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus alkavat näyttäytyä suuremmissa merkityksessä, koska lapsen leikkiympäristö laajenee esimerkiksi ystävien kotiin ja naapurustoon. Kuusivuotias nauttii ystävien kanssa olemisesta, mikä näkyy kavereiden luona kylässä käymisenä sekä mahdollisesti ensimmäisinä yökyläilyinä. Kaverisuhteiden merkitys kasvaa. Esikouluikäinen leikkii hyvin toisten kanssa jakaen ja vuorotellen. Yksinkertaisten ohjeiden ja sääntöjen ymmärtäminen onnistuu. (Mulligan 2014, 162, 170.)

Tunteiden eli emootioiden ja niihin liittyvän käyttäytymisen säätelyllä tarkoitetaan ihmisen kykyä ymmärtää ja hyväksyä tunnekokemuksensa sekä kykyä säädellä tunteiden ilmaisua siten, että toiminta on sosiaalisesti suotavaa ja tavoitteiden mukaista. Tunteiden säätelyn kehittymisen myötä ihmiselle mahdollistuvat yhä monimutkaisemmat vuorovaikutussuhteet ja toiminnot. Onnistunut tunteiden säätely mahdollistaa joustavan vuorovaikutuksen ympäristön kanssa ja sellaisen käyttäytymisen välttämisen, joka saattaisi olla vahingollista itsellemme ja muille. (Aro & Laakso 2011, 11.) Kuusivuotiaalla tunteiden säätelytaitoihin kuuluu useiden omien tunteiden näyttäminen ja tunnistaminen. Vihan ja pettymyksen tunteiden kontrolloiminen alkaa onnistua jonkin verran

esikouluikässä. Kuusivuotias näkee itsensä positiivisesti, ja on ylpeä omista tuotoksistaan. Muiden auttaminen, empatian osoittaminen ja anteeksipyyttäminen onnistuvat. Esikouluikäisellä on jo selkeät tykkäykset ja inhokit. (Mulligan 2014, 165, 170.)

4 SOSIAALISEN OSALLISTUMISEN TUKEMISEN VIITEKEHYS

4.1 Viitekehysten teoreettinen perusta

Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys on kehitetty toimintaterapeuteille, jotka työskentelevät erilaisissa koulun ja yhteiskunnan ympäristöissä lasten parissa, joilla on fyysisiä ja psyykkisiä haasteita (Olson 2020, 461). AOTAn (American occupational therapy association 2002, 621) mukaan sosiaalinen osallistuminen koostuu järjestäytyneistä käyttäytymismalleista, jotka ovat yksilölle tyypillisiä ja odotettuja omassa asemassaan yhteiskunnassa. Lapset tarvitsevat järjestäytyneitä käyttäytymismalleja osallistuakseen toimintaan perheessä, kouluympäristössä sekä yhteiskunnassa. Olsonin (2020, 461) viittaamat Dishion, Stormshak sekä Maag kuvaavat tutkimusten osoittavan, että sosiaalisista ja emotionaalista haasteista kärsivillä lapsilla on korkea riski ongelmallisiin perhesuhteisiin, epäonnistumiseen koulumaailmassa sekä toimintakyvyn haasteisiin nuoruusiässä ja aikuisuudessa.

Olsonin mukaan toimintaterapian vaikutus lasten sosiaaliseen osallistumiseen on merkittävä. Toimintaterapeuttien osaamisella pystytään laajasti vaikuttamaan eri haasteista kärsivien lasten toimintakykyyn mahdollistamalla osallistumista sekä parantamalla suoriutumista perheessä, koulussa sekä yhteiskunnassa. Toimintaterapeutin on tärkeää arvioida lapsen mahdollisuudet sosiaaliseen osallistumiseen yhtä kattavasti kuin sensoristen ja motoristen osa-alueiden vaikutus toiminnalliseen osallistumiseen. Lapset osallistuvat toimintaan monissa eri tilanteissa. Jos lapsi ei kykene reagoimaan tai samaistumaan toiseen lapseen tai aikuisiin, terapeutin tulee arvioida, onko kyseessä sosiaalinen tilanne, toiminnan vaatimukset vai lapsen omat toimintakyvyn haasteet, jotka heikentävät sosiaalista osallistumista toiminnassa. (Olson 2020, 461.)

Olson kuvaa sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehysten perustuvan **hankittujen taitojen, motivaation ja sosiaalisen oppimisen** teorioihin. Viitekehysten keskiössä ovat lapset, jotka eivät kykene tehokkaaseen osallistumiseen sosiaalisissa konteksteissa päivittäisessä elämässään. Viitekehyksessä kuvaillaan myös, kuinka terapeutti voi joutua säätelemään eri tehtäviä tai konteksteja sosiaaliseen osallistumiseen, jotta lasten sosiaalisen osallistumisen mahdollisuudet lisääntyvät. Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehysten teoria alkaa lasten **sosiaalisen kehityksen** tärkeydestä sekä aikaisten ihmissuhteiden vaikutuksesta sosiaalisen osallistumisen taitojen ja tapojen muodostumisessa. Viitekehysten teoriassa käsitellään myös lasten taitojen,

tapojen ja rutiinien vaikutusta ystävyys-suhteisiin ja vuorovaikutukseen ikätovereiden kanssa. (Olson 2020, 461-462.)

Vuorovaikutus lasten ja huoltajien välillä

Toimintaterapian vaikutukset ovat optimaaliset, kun työskennellään ihmisten kanssa, joilla on vaikutusvaltaisin suhde lapseen. Yleensä tällainen suhde on vanhempien tai huoltajien ja lapsen välillä. Lasten sosiaalisen kehityksen perusta luodaan jo varhaisessa lapsuudessa vuorovaikutuksessa huoltajien kanssa. Sekä lapsi, että vanhempi säätelevät tunnereaktioitaan suhteessa toiseen, jolloin lapsi oppii antamaan erilaisille tunnekokemuksille ja huoltajalta saaduille tunnereaktioille merkityksiä. Tämän johdosta vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa ihmisten ja ympäristön kanssa lapsi oppii erilaisia strategioita tunnesäätelyynsä. (Olson 2020, 462.)

Vaikka temperamentti ei ole tämän viitekehyksen keskiössä, on sen huomioiminen tärkeässä osassa työskenneltäessä lasten sosiaalisen osallistumisen tukemiseksi. Sillä on merkittävä vaikutus lasten mahdollisuuksiin saavuttaa sosiaalisia taitoja ja kuinka lapset oppivat sosiaalista ja emotionaalista pätevyyttä. Lapsen temperamentti vaikuttaa myös siihen, miten he arvioivat sosiaalisia tilanteita ja kestävät ryhmätoimintoihin sisältyvää stressiä. Temperamentti on yksilön perustavanlaatuinen tapa reagoida fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön emotionaalisen, motorisen ja huomiokyvyn alueilla. (Olson 2020, 462.)

Temperamentilla tarkoitetaan yksilöllistä emotionaalista ja motorista herkkyyttä, itsesäätelyä sekä herkkyyttä tarkkaavaisuuden suuntaamiseen. Jo syntymästä lähtien on mahdollista havaita tiettyjä temperamenttipiirteitä lapsessa. Näihin piirteisiin lukeutuvat aktiivisuustaso, biologisten toimintojen säännöllisyys, lähestymis- ja vetäytymistäipumukset uusissa tilanteissa, muutokseen sopeutuminen, sensorinen kynnys, mielialojen laatu, mielialan ilmaisun voimakkuus, keskittymisen ylläpitämisen haasteet, toiminnoissa pysyminen sekä keskittymisaika. (Olson 2010, 308.)

Tahdonalaisella itsesäätelyllä (effortful control) tarkoitetaan kykyä hillitä impulsseja, mikä mahdollistaa eri tilanteisiin reagoimisen sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla, sekä kyvyn vastata sosiaalisissa tilanteissa yksilön ja ympäristön tarpeisiin ja vaatimuksiin. Itsesäätely, tarkkaavaisuus ja pidättäytyminen ovat tahdonalaisen itsesäätelyn osa-alueita. Tyypillisesti kehittyvillä lapsilla tahdonalainen itsesäätely sallii lapsen vapaaehtoisesti suunnata tarkkaavaisuutta, vastaanottaa informaatiota eri lähteistä sekä oppia aktiivisemmin käyttämään erilaisia selviytymiskeinoja, joilla

säädellä omaa käyttäytymistään ja tunteitaan. Kyky säädellä tunteita haastavissa tilanteissa mahdollistaa sosiaalista ongelmanratkaisua. Lapsilla, joilla on toimintakyvyn rajoitteita, itsesäätelytaitojen oppiminen voi olla haastavaa. Yliaktiivisuus, tarkkaavaisuuden ja toiminnoissa pysymisen vaikeus sekä tunteiden kokeminen intensiivisemmin voivat vaikeuttaa vuorovaikutusta huoltajien kanssa. (Olson 2020, 462–463.)

Toimintakyvyn rajoitteita omaavilla lapsilla voi olla haasteita itsesäätelyssä, johtuen heikentyneestä kyvystä säädellä fysiologista tilaa sekä kognitiivisia tai fyysisiä rajoitteita. Biologinen rytmi voi kulkea eri tahdissa huoltajien kanssa, ja he voivat esimerkiksi kokea tunteet voimakkaammin kuin tyypillisesti kehittyvät lapset. Näiden tekijöiden vuoksi voi esiintyä vaikeutta keskittyä huoltajien antamiin ohjeisiin, minkä johdosta vuorovaikutus voi muuttua negatiiviseksi. Tahdonalaisen itsesäätelyn kehittyminen voi olla hitaampaa toimintakyvyn rajoitteita omaavilla lapsilla, kuin tyypillisesti kehittyvillä lapsilla. Sosiaalisissa toiminnoissa, esimerkiksi luokassa ryhmätyöskentelyssä, näillä lapsilla voi olla vaikeutta muun muassa keskittymisen ylläpitämisessä, mikä voi esiintyä impulssina toimintaan, joka häiritsee opetusta. Tahdonalaisen itsesäätelyn vaikeuksien vuoksi kyky harkita tai reagoida mahdollisiin seurauksiin heikkenee. Tahdonalainen itsesäätely liitetään lasten sosiaalisen kyvykkyyden kehittymiseen. Kun hyvät itsesäätelytaidot ja matala emotionaalisuus yhdistyvät, voidaan ennustaa sosiaalista kyvykkyyttä samanaikaisesti ja pitkittäisesti. Korkea emotionaalisuus ja heikommat itsesäätelytaidot puolestaan liitetään käyttäytymishäiriöihin ja vaikeuksiin sosiaalisissa toiminnoissa. (Olson 2020, 463.)

Tapojen ja rutiinien kehittyminen

Tapojen ja rutiinien kehittyminen mahdollistaa hyväksytyksi tulemisen ja aktiivisen osallistumisen yhteiskunnassa. Katsekontaktin ottaminen ennen puhumista sekä nonverbaalisten vihjeiden havainnoiminen ovat esimerkkejä vuorovaikutuksessa esiintyvistä opituista tavoista. Tyypillisesti lapsi mallintaa huoltajien käyttäytymistä sosiaalisissa tilanteissa, mikä nopeasti muuttuu tavanomaiseksi vuorovaikutuskäyttäytymiseksi. Sosiaaliset rutiinit puolestaan ovat päivittäisiä keinoja olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Tapojen ja rutiinien kehittyminen on erityisen tärkeää lapsilla, joilla on toimintakyvyn rajoitteita. Vaikea temperamentti sekä haasteet kognitiivisessa ja fyysisessä kehityksessä voivat vaikeuttaa rutiinien oppimista ja niihin adaptoitumista perheessä. Nämä lapset saattavat vastustaa perheen rutiineihin osallistumista, mikä puolestaan voi vaikuttaa negatiivisesti huoltajien rajojen asettamiseen sekä päivittäisten

toimintojen strukturoimiseen johtaen epäjohdonmukaisiin rutiineihin perheessä. (Olson 2020, 464-466.)

Lapset oppivat sosiaalisia rutiineja eri ympäristöissä jatkuvan muiden tarkkailun ja huoltajien tarjoaman opetuksen ja rohkaisun avulla. Sosiaalisesti taitaville lapsille on kehittynyt kulttuurisesti hyväksyttäviä tapoja ja rutiineja aloittaa ja ylläpitää positiivista vuorovaikutusta. Rutiinit määrittelevät ja ohjaavat käyttäytymistä, sekä tarjoavat mukavuutta ja itseluottamusta arjessa. Rutiinien tuoman järjestyneisyyden avulla lasten on helpompi prosessoida kognitiivista ja sosiaalista informaatiota heidän oppiessa taitoja muita sosiaalisia tilanteita varten. Rutiinit myös edesauttavat toimintojen suorittamisen mahdollisimman vähällä stressillä, ajattelulla tai suunnittelulla. Sosiaalisesti pätevät lapset tunnistavat erilaisia sosiaalisia rutiineja, jotka ovat hyväksytyjä arjen eri ympäristöissä. He ymmärtävät ja ohjaavat intuitiivisesti vuorovaikutuksen perusrhythmiä, minkä avulla keskittyminen meneillään olevaan yksilö- tai ryhmätehtävään helpottuu. Sosiaalisesti pätevät lapset tulevat helpommin hyväksytyiksi ikätovereiden, perheen, koulun ja yhteisön keskuudessa. (Olson 2020, 464.)

Rutiinit tarjoavat kontekstin sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja mahdollisuuden luoda vahva suhde lapsen ja huoltajan välille. Osa rutiineista voi kehittyä perheen identiteettiä kohottaviksi rituaaleiksi. Rituaalit eroavat rutiineista niiden merkityksen vuoksi, sillä ne välittävät merkityksellisyttä perheen identiteetistä sekä heidän keskinäisistä suhteistaan. Riippumatta rituaalista, ne tarjoavat vahvoja positiivisia tunteita ja muistoja perheenjäsenille. (Olson 2020, 464-465.)

Sosiaalinen osallistuminen ikätovereiden kanssa

Lapset, jotka kokevat sosiaalista hyväksyntää ikätovereiltaan, menestyvät todennäköisemmin esikoulussa ja alakoulussa sekä kokevat siirtymät lapsuudesta ja nuoruudesta positiivisella tavalla. Lapset kehittävät ystävyyssuhteita osallistumalla ikätovereiden kanssa ryhmässä tapahtuvaan leikkiin, organisoituihin peleihin ja aktiviteetteihin koulussa ja yhteisöissä. Sosiaalinen hyväksyntä ja mahdollisuus vuorovaikutukseen ikätovereiden kanssa toimivat mahdollistajana ystävyyssuhteiden kehittymiselle. Ystävyyssuhteet yhdistetään lasten positiiviseen itsetuntoon, emotionaaliseen turvallisuuden tunteeseen ja sosiaalisen tuen saamiseen. Ystävyys voi tukea joustavia sosiaalisia prosessointitaitoja, kuten eri näkökulmien huomioimista ja erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä tarvittavien tärkeiden sosiaalisten taitojen kehittymistä. Tunteiden säätelytaidot mahdollistavat keskittymisen suuntaamisen ja ongelmanratkaisun. Oman ilmaisun

kontrolloiminen ja herkkyys suhtautua tilanteisiin useista näkökulmista sisältyvät joustavuuteen emotionaalisissa tilanteissa. Lapset kokevat tunteita eri intensiteetillä, mikä vaikuttaa heidän kapasiteettiinsa säädellä tunteita ja siihen, millaisia tavoitteita he tavoittelevat sosiaalisissa kohtaamisissa. (Olson 2020, 466.)

Ystävyysuhteet asettavat uusia vaatimuksia lasten sosiaalisille taidoille, koska se eroaa aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksesta sisällöltään, rakenteeltaan ja symmetrialtaan. Vaatimukseen kuuluu itsekeskeisen näkökulman hylkääminen ja ystävien näkökulmien hyväksyminen tasavertaisina suhteessa omaan näkökulmaan. Lasten ystävyysuhteet perustuvat tyypillisesti yhteiseen toiminnan ja kiinnostuksen kohteiden jakamiseen. Konflikteja ratkaistaan muun muassa neuvottelemalla. Positiivinen vuorovaikutus mahdollistuu yhteisen sosioemotionaalisen säätelyn avulla, mikä vaatii toisen osapuolen mielialan ja käyttäytymisen tiedostamista ja siihen vastaamista, sekä jaettua toiminnan merkityksellisyyttä. Jos kummankin lapsen sosiaalinen orientoituminen toisiinsa, oman rytmien ja osallistumisen tason mukauttaminen toiminnan aikana onnistuvat, kokevat he todennäköisimmin nautintoa toimintaan osallistumisessa. (Olson 2020, 467.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa havaittiin, että vuorovaikutus tyypillisesti kehittyvien lasten ja toimintakyvyn rajoitteita omaavien lasten välillä perustuu pääosin heidän avun tarpeeseensa, ja vastavuoroiseen auttamiseen ilmeni vähän mahdollisuuksia. Toimintaterapiainervention avulla voidaan muun muassa harjoitella strategioita, joiden avulla lapsi oppii hyödyntämään mahdollisuuksia osallistua täysin koulun päivittäisiin toimintoihin, sekä ohjata aikuisia luomaan mahdollisuuksia aktiiviseen ja vastavuoroiseen osallistumiseen. (Richardson 2002, 299-303.)

Emotionaalisten merkkien ymmärtäminen ja viestittäminen toisille ovat tärkeitä taitoja, ja esiaste emotionaaliseen säätelylle. Jos näissä taidoissa ilmenee haasteita, johtaa se todennäköisesti jäykkään toimintatapaan eri tilanteiden hallitsemiseksi. Lapsen tulee osata tunnistaa ja nimetä kokemiaan ja toisissa havaitsemiaan tunteita. Tämän taidon avulla lapsi oppii keskustelemalla käsittelemään kokemansa tunteet sen sijaan, että toimisi erilaisten tunteiden (viha, suru, turhautuminen) vietävänä. Haasteet tunteiden tunnistamisessa voi johtaa väärinkäsityksiin sosiaalisissa tilanteissa, jolloin epäsuopiva vuorovaikutus edesauttaa torjutuksi tulemistä ja paheksuntaa. Lasten heikkoon emotionaaliseen säätelyyn liittyy usein heikko tarkkaavaisuus tehtävään. Nämä lapset voivat käyttäytyä haastavasti luokassa ryhmätilanteissa, minkä seurauksena he saavat vähemmän positiivista palautetta kuin ikätoverit ja kiinnostus toimintaan osallistumiseen vähenee. (Olson 2020, 466-467.)

Tukea antava ympäristö

Tukea antavana ympäristönä kotiympäristö tukee lapsen sosiaalista osallistumista, kun se tarjoaa turvallisen ja kannustavan ympäristön sosiaaliselle vuorovaikutukselle ja lapsen kehitystason mukaisia haasteita. Fyysisessä elinympäristössä ei ole turvallisuusriskejä ja se on suhteellisen puhdas. Kotiympäristö sisältää materiaaleja, jotka mahdollistavat kehitystasoa vastaavaan toimintaan osallistumisen. Huoltajat ovat kiinnostuneita ja keskittyneitä pitämään lapsen turvassa ja vastaamaan hänen kehityksellisiin tarpeisiinsa. Haasteet tällä alueella ovat ilmeisiä, jos kotiympäristö on turvaton tai huoltaja ei vastaa lapsen kehityksellisiin tarpeisiin. (Olson 2020, 471.)

Toimivaan kouluympäristöön kuuluu opettajat, jotka tukevat lapsen akateemisten, sosiaalisten ja elämisen taitojen kehittymistä. Toimiva kouluympäristö on turvallinen, ja se sisältää sopivat välineet ja tilat oppimiselle. Opettajat mahdollistavat ja tukevat myönteistä vuorovaikutusta lasten välillä sekä säätelevät omaa opetustyyliään suhteessa lasten oppimistyyliin. Haasteet kouluympäristössä ilmenevät, kun tilat ja materiaalit eivät vastaa oppimistarpeita, opettaja ei pysty mahdollistamaan lasten välistä myönteistä vuorovaikutusta tai säätelemään omaa opetustyyliään. (Olson 2020, 471.)

Ympäristöt vuorovaikutukselle ikätovereiden kanssa ovat toimivia, kun lapsella on mahdollisuuksia osallistua erilaisiin toimintoihin ikätovereiden kanssa sekä kokea auttamista ja autetuksi tulemistä yhteisen toiminnan aikana. Lapsella on aikaa ja tilaa muodostaa ystävyys-suhteita toivottujen ikätovereiden kanssa. Huoltajat tukevat lasta, kun hän oppii hoitamaan konflikteja ja neuvottelemaan ikätovereiden kanssa. Häiriöt näissä ympäristöissä vähentävät lapsen mahdollisuuksia osallistua eri toimintoihin ikätovereiden kanssa, eikä auttamisen ja autetuksi tulemisen kokemuksia ole. Lapsille ei anneta aikaa tai tilaa muodostaa ystävyys-suhteita. (Olson 2020, 471-472.)

Dynaamiset teoriat tukemassa sosiaalista osallistumista

Olson (2020, 468) viittaa Ryanin ja Decin itseohjautuvuusteorian olevan viitekehyksen keskiössä. Itseohjautuvuusteoria käsittelee sosiaalisen ympäristön tukevia tai rajoittavia tekijöitä yksilön sisäsyntyiseen ohjautuvuuteen kohti hallintaa, omaehtoisuutta ja yhteisöllisyyttä. Sen tekijät ovat

kehittäneet keskeiset käsitteensä tunnustaen ja laajentaen muiden kyvykkyyttä, autonomiaa ja yhteisöllisyyttä käsittelevien dynaamisten teorioiden avainkäsitteitä. Yksi tällainen teoria on Olsonin (2020, 468) viittaama Banduran sosio-kognitiivinen teoria (social cognitive theory), joka nostaa esille yksilön uskomusten ja toiminnasta suoriutumisen odotusten vaikutusta motivaatioon ja hyvinvointiin. Jos henkilö ei oleta yrityksensä tuottavan positiivista tulosta, hän ei todennäköisesti jatka toimintaa. Nämä teoriat korostavat turvallisen, tukea tarjoavan ja hoivaavan suhteen tärkeyttä lapsen ja aikuisen välillä varhaislapsuudessa ja lapsuudessa. Itseohjautuvuusteoriassa painottuu vanhemman tuki lapsen itsenäisyyden kehittymisessä. Tarjoamalla positiivisia sosiaalisia roolimalleja pyritään luomaan positiivista muutosta lasten mahdollisuuksiin sosiaaliseen osallistumiseen. (Olson 2020, 468.)

Olson (2020, 468) viittaa myös Guralnickin Developmental Systems Approach -teorian olevan käytännöllinen malli lasten sosiaalisen osallistumisen mahdollistamiseen. Tämä kehityksellisten systeemien malli erittelee kolme eri tasoa nuorten lasten kyvykkyyden lisäämiseen ikätovereiden kanssa toimimisessa: lasten sosiaalinen ja kognitiivinen kyvykkyys, perheen vuorovaikutuksen tavat ja perheen resurssit. Mallin mukaan ensin on selvitettävä, millainen on vanhemman ja lapsen sosioemotionaalinen yhteys ja miten vanhempi antaa lapselle ohjeita. Toiseksi tulee tietää, miten perheessä järjestetään lapsen kokemukset liittyen lastenhoitoon, kouluun, yhteisöllisiin toimintoihin ja perheen ja ikätovereiden verkostoon. Kolmantena alueena on perheen mahdollistama turvallisuus ja terveys. Tämän mallin mukaan terapeutin tulee analysoida kaikki kolme aluetta ja ottaa interventiossa huomioon alueet, jotka heikentävät lapsen toiminnallisuutta. (Olson 2020, 468-469.)

Myös ryhmät ja niissä tapahtuvat prosessit ovat olennainen osa muutosprosessia. Olson (2020, 469) viittaa Yalomin esitelleen kaikkia ikäryhmiä koskevat positiivista muutosta mahdollistavat ryhmäilmiöt: tiedon välittäminen, jaetun ihmisyyden kokemuksen ja toivon kokeminen, altruismi, perhesuhteiden uudelleen kokeminen, käyttäytymisen imitointi, ihmissuhteiden oppiminen ja sosialisointi, yhteenkuuluvuuden ja katarsiksen mahdollistavien tekniikoiden oppiminen. Hyvin ohjatut ryhmät ovat optimaalisia ympäristöjä lapsille ja nuorille kehittää minäpystyvyyttä, itsenäisyyttä ja suhteita aikuisiin ja ikätovereihin. (Olson 2020, 469.)

Tässä viitekehityksessä hyödynnetään myös behavioristista, kognitiivista ja sosiaalisen oppimisen teoriaa edistämään muutosta lasten sosiaalisessa osallistumisessa. Behavioristisessa teoriassa puhutaan vahvistamisesta, jonka seurauksena käyttäytymistä opitaan tai muutetaan. Teoriassa

kuvataan, millä tavoin ihmisen sosiaalinen ympäristö johtaa oppimiseen, kun positiivista käyttäytymistä vahvistetaan. Sosiaalisen oppimisen teoriassa korostetaan muiden käyttäytymisen tarkkailun tärkeyttä, minkä seurauksena toimivaksi todettu käyttäytyminen mallinnetaan. Positiivisen muutoksen edistämiseksi suositellaan positiivisia sosiaalisia roolimalleja. (Olson 2010, 315.)

Olson (2010, 315-317) viittaa Vygotskyn kognitiivisen kehityksen teoriaan, joka sisältyy viitekehykseen tärkeänä osana muutosprosessia. Kaikkien taitojen oppimisessa huoltajilla ja ikätovereilla on keskeinen rooli lasten elämässä. Lapset oppivat tuetuissa ongelmanratkaisutilanteissa, joissa osaavampi henkilö soveltaa oppimistilanteen kyseiselle lapselle sopivaksi. Tämän vuoksi lapselle sopiva apu ja tuki tulee tunnistaa. Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehysesä korostetaankin huoltajille suunnatun tuen ja opetuksen merkitystä, minkä avulla lapsia voidaan optimaalisimmin tukea ymmärtämään, organisoimaan ja käyttämään sosiaalista informaatiota ympäristössään. Samalla kehittyvät sosiaalisen osallistumisen tehokkaat tavat ja rutiinit. (Olson 2010, 315-317.)

4.2 Toimintakyvyn ja toimintakyvyn häiriön jatkumo

Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehysesä määritellään **toimintakyvyn ja toimintakyvyn häiriön jatkumo** (function – dysfunction continuums), jossa kuvaillaan viitekehysesä osa-alueilla tekijöitä, jotka vaikuttavat sosiaaliseen osallistumiseen mahdollistavasti tai rajoittavasti. Tässä viitekehysesä esiintyy kuusi jatkumoa, joita emme opinnäytetyössämme määrittele yksityiskohtaisesti, vaan kuvailemme eri osa-alueisiin liittyvät pääpiirteet.

Tunteiden säätely liittyy lapsen kykyyn siirtyä toimintaan ja säädellä tunteitaan saavuttaakseen omia tavoitteitaan. Lasten ikä ja kehitystaso vaikuttavat tunteiden säätelyyn. Toimintakykyiset lapset tunnistavat tunnetilojaan ja pystyvät säätelämään tunneilmaisuaan sosiaalisuutta tukevien tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimintakyvyn häiriö näkyy lasten kyvyttömyytenä tunnistaa tunnetiloistaan kertovia merkkejä ja tunteiden ilmaisun kontrolloimattomuutena. (Olson 2020, 469.)

Tavat ja rutiinit perheessä ovat toimivia, kun päivittäisen elämän toimintoja pystytään suorittamaan niin, että perheenjäsenien välillä pystytään ylläpitämään hyvät suhteet. Lapset osallistuvat kehityksellisen ja toiminnallisen tasonsa mukaisesti päivittäisiin toimintoihin. Huoltajat tarjoavat ohjeita, tukea ja apua lapsille tarvittaessa, ja lapset suhtautuvat ohjaukseen positiivisesti.

Lapsen vuorovaikutuksessa perheen rutiinien yhteydessä on havaittavissa sosiaalisia tapoja, kuten katsekontaktia sekä verbaalista ja nonverbaalista vastaamista kysymyksiin ja ohjeisiin. Tällä jatkumolla toimintakykyä osoittavat perheet osallistuvat säännöllisesti yhteisiin toimintoihin, jotka ovat perheenjäsenille nautinnollisia. **Toimintakyvyn häiriöt** perheissä tällä alueella ilmenevät perheen rutiinien puuttumisena tai rutiinit voivat olla stressaavia ja aiheuttavat eripuraa perheenjäsenten välillä. Lapset eivät osallistu päivittäisiin rutiineihin, eivät reagoi huoltajan ohjeisiin tai apuun. Lapset eivät ilmennä sosiaalisen vuorovaikutuksen tapoja perheen rutiinien yhteydessä, eikä perheen sisällä osallistuta yhteisiin nautinnollisiin toimintoihin. (Olson 2020, 470.)

Vuorovaikutus ikätovereiden kanssa sijoittuu toimintakyvyn jatkumolle, kun ikätoverit hyväksyvät lapsen osaksi iälle ja kehitykselle sopivia ryhmiä. Lapsi lähestyy ikätovereita myönteisesti aloittaakseen vuorovaikutuksen sekä vastaa myönteisesti ystävällisiin eleisiin. Lapsi osoittaa sosiaalista orientaatiota fyysisen asennon, kognitiivisen tarkkaavaisuuden ja emotionaalisen tilan avulla. Halutessaan osalliseksi ryhmäleikkiin lapsi vuorottelee, kehittää taitoja neuvotteluun sekä yhteistyön ja kompromissien tekemiseen. Lapsi reagoi ikätovereiden verbaalisiin ja nonverbaalisiin vihjeisiin, sekä pystyy mukauttamaan omaa toimintaansa näiden vihjeiden perusteella menestyäkseen sosiaalisessa tilanteessa. Halu auttaa ja tulla autetuksi leikin aikana ovat lapsen osoittamia taitoja, jotka mahdollistavat läheisempiä siteitä ikätovereiden kanssa ja johtavat ystävyysuhteiden muodostumiseen. Ystävyysuhteet tarjoavat lapselle emotionaalista tukea ja toveruutta, mikä edistää lapsen emotionaalista hyvinvointia ja pätevyyttä päivittäisissä toiminnoissa. Jos lapsi ei osaa reagoida sopivalla tavalla ikätovereihin, johtaa se huomiotta jättämiseen ja hylkäämiseen ryhmästä. Heikkojen vuorovaikutustaitojen myötä lapsi voi kokea sosiaalista eristäytymistä. Vuorovaikutus ikätovereiden kanssa ei tapahdu myönteisellä tavalla, vaan voi tapahtua kiusaamalla tai tunkeilemalla. Toisaalta lapsi voi vaikuttaa passiiviselta ja riippuvaiselta, mikä johtaa samaan lopputulokseen. Lapsi ei reagoi tai reagoi haasteellisesti ikätovereiden esittämiin sosiaalisiin vihjeisiin, eikä mukauta omaa käyttäytymistään tilanteeseen sopivaksi. Lapsi ei hyväksy ikätovereiden tarjoamaa apua tai vastaavasti pyytää apua jatkuvasti. Avun tarjoamista ei myöskään tapahdu tai se toteutuu dominoivalla tavalla. Toimintakyvyn häiriö tällä jatkumolla johtaa ystävyysuhteiden puuttumiseen. (Olson 2020, 473-474.)

4.3 Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys käytännössä

Olsonin sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehysten ytimessä ovat arviointi, interventio ja muutoksen edellytykset sekä viitekehysten soveltaminen käytännössä ja toiminnalliset ryhmät.

Näihin aiheisiin syvennytään tarkemmin projektin tuotteessa eli opiskelumateriaalissa. Tässä luvussa kuvataan näiden aihealueiden pääpiirteet.

Toimintaterapian arvioinnissa ja interventiossa on tärkeä osallistaa aktiivisesti lasten huoltajia sekä opettajia, koska heidän tarjoamat näkökulmat ja tieto auttavat lapsen sosiaalisen osallistumisen tukemisessa. Huoltajien omat uskomukset, arvot ja tavat vaikuttavat lasten sosiaaliseen osallistumiseen ja siihen kohdistuviin vaatimuksiin. Toimintaterapeutti hyödyntää sosiaalisen osallistumisen arvioinnin ja intervention suunnittelussa erilaisia menetelmiä. Toimintaterapeutin on tärkeä tunnistaa oleelliset asiat lapsen sosiaalisen toimintakyvyn tukemisen kannalta. Ryhmätilanteissa tapahtuvan vuorovaikutuksen sekä lapsen ja huoltajan välisen vuorovaikutuksen havainnoiminen tarjoaa hyödyllistä informaatiota lapsen sosiaalisesta osallistumisesta ja sosiaalisista taidoista eri ympäristöissä. (Olson 2020, 475-477.)

Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen käytännön soveltamisessa toimintaterapeutti konsultoi ja valmentaa huoltajia sekä toimii roolimallina. **Huoltajien konsultointi ja valmennus** tarkoittaa lapsen ja huoltajan välisen vuorovaikutussuhteen mahdollistamista ja edistämistä esimerkiksi ohjaamalla, opettamalla, tietoisesti tekemällä ja yhdessä reflektoidulla. **Roolimallina toimiessaan** toimintaterapeutti havainnollistaa omalla toiminnallaan, miten toimia vuorovaikutussuhteessa lapsen kanssa. Toimintaterapeutti voi havainnollistaa muun muassa vastavuoroista kunnioitusta sekä jämerien ja lempeiden rajojen asettamista. (Olson 2010, 329-330; Olson 2020, 481.)

Toimintaterapeutti ohjaa **toiminnallisia ryhmiä** eri ympäristöissä lasten sosiaalisen osallistumisen tukemiseksi. Toiminnalliset ryhmät ovat tärkeitä lapsille, joilla on haasteita vuorovaikutuksessa ja ystävyysuhteiden muodostamisessa. Ryhmät tarjoavat ympäristön uusien taitojen oppimiselle ja käyttäytymisen muutokselle, mikä puolestaan lisää itsevarmuutta ja itsenäisyyttä. Kulttuurin, uskomusten ja arvojen ymmärtäminen ja huomioon ottaminen ryhmäprosessissa on tärkeää. Toimintaterapeutti suunnittelee ryhmän toteutuksen ja ryhmäkerrat. Toiminnalliselle ryhmälle määrittää tavoitteet ja tarkoituksen, jotka auttavat ryhmätoimintojen valitsemisessa ja suunnittelussa. (Olson 2010, 336-341; Olson 2020, 483-484.)

5 OMATAHTISEN OPISKELUN MATERIAALIN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

5.1 Omatahtisen opiskelun materiaalin laatuksiteerit

Jämsän ja Mannisen (2000, 127) mukaan laatuksiteerillä tarkoitetaan laadun määrittämisen perusteeksi valittua ominaisuutta. Tuotteen laatua voidaan arvioida vertaamalla tuotetta asetettuihin tavoitteisiin ja laadusta vastaa koko projektiryhmä (Ruuska 2012, 234-235). Projektin laatuksiteereiksi määriteltiin **näyttöön perustuvuus, saavutettavuus, visuaalisuus ja opiskelijälähtöisyys.**

Aikaisemmin tietoperustassa mainittiin **näyttöön perustuvan toimintaterapian** yhdistävän tutkimustietoa, toimintaterapeutin ammattitaitoa sekä asiakkaan mieltymyksiä, uskomuksia ja arvoja (Evidence-Based Practice & Research - AOTA, viitattu 17.1.2018). Kanadan toimintaterapialiitto määrittelee näyttöön perustuvan toimintaterapian olevan asiakaslähtöistä toiminnan mahdollistamista perustuen asiakkaan tietojen ja relevantin tutkimuksen, asiantuntijoiden konsensuksen ja kokemusten kriittiseen arviointiin. Näyttöön perustuvan toimintaterapian vaatimuksena on sekä asiakkaan, että toimintaterapeutin tarjoaman tiedon käyttäminen päätöksenteossa. Tämän tuloksena asiakkaille ja maksaville tahoille tarjotaan toimintaterapiapalveluita, jotka perustuvat parhaaseen saatavilla olevaan näyttöön. (Joint Position Statement on Evidence-based Occupational Therapy – CAOT, viitattu 15.2.2021.) Tässä projektissa näyttöön perustuvuus huomioitiin käyttämällä teoriaosassa uusinta saatavilla olevaa tietoa luotettavista lähteistä, konsultoimalla asiantuntijoita (ohjausryhmä), pyytämällä palautetta kohderyhmältä ja käyttämällä projektiryhmän asiantuntijuutta ja kokemusta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (2016/2102) mukaan **saavutettavuuden** neljä periaatetta ovat havaittavuus, hallittavuus, ymmärrettävyys ja toimintavarmuus. Direktiivin tavoite on edistää kaikkien mahdollisuuksia toimia täysivertaisesti digitaalisessa yhteiskunnassa. Tässä projektissa kohderyhmä huomioitiin korostamalla saavutettavuudesta ymmärrettävyyttä ja hallittavuutta. Ymmärrettävyys huomioitiin suunnittelemalla ja toteuttamalla itseopiskelumateriaali sellaiseen muotoon, että opiskeltava asia on kohderyhmälle käsitettävissä ja ymmärrettävissä muodossa. Hallittavuudella pyritään siihen, että sähköisen materiaalin osat ovat helposti

käsiteltäviä ja osien välinen siirtyminen ja käyttö onnistuu eri alustoilla. (Valtiovarainministeriö - Saavutettavuusdirektiivi, viitattu 9.2.2021).

Kirjallisen viestinnän avulla pyritään lisäämään tietoisuutta käsiteltävästä asiasta. Värien, kirjaintyyppien, kirjainkoon, jäsentelyn, palstoituksen, otsikoinnin muotoilun ja kuvien avulla voidaan tehostaa tuotteen eri osia ja selkeyttää materiaalia. (Jämsä & Manninen 2000, 54-58; Ruuska 2007, 113-114). **Visuaalisuus** huomioitiin projektissa osana viestintää ja omatahtisen opiskelun materiaalista pyrittiin tekemään selkeä, helppolukuinen ja ymmärrettävä.

Opiskelijälähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että opiskelijan näkökulmasta itseopiskelumateriaali vastaa mahdollisimman hyvin opiskelijan tarpeisiin (Jämsä & Manninen 2000, 127). Projektissa opiskelijoiden tarpeita (itseopiskelumateriaalin painopisteet, esitystapa, opiskeltavan asian haasteet, oppimisen prosessi) pyrittiin selvittämään suunnitteluvaiheessa sähköpostitse. Myös projektiryhmän ja ohjausryhmän asiantuntijuutta ja kokemuksia opiskelijan näkökulmaan hyödynnettiin.

5.2 Opiskelumateriaalin luonnostelu ja kehittäminen

Ohjausryhmän kanssa käytyjen keskustelujen perusteella mahdollisuus materiaalin tekemisestä Powerpoint muodossa oli esillä jo projektin suunnitteluvaiheessa. **Luonnosteluvaiheessa** Powerpoint valittiin alustaksi sen käytettävyyden ja projektiryhmän osaamisen perusteella. Se mahdollistaa myös materiaalin sähköisen ja tulostettavan paperisen version käyttämisen. Tietoperustasta siirrettiin Powerpoint-pohjalle sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä koskevat kokonaisuudet materiaalin ensimmäistä versiota varten.

Alustavassa rakenteessa työtä ohjasi opiskelijälähtöisyys. Käytimme omaa kokemustamme opiskelijan roolista, kun pyrimme eri osa-alueiden esittämiseen kokonaisuuden oppimista tukevassa järjestyksessä. Kohderyhmä ja projektin tavoite ohjasivat sitä, kuinka laajasti tietoperustan sisältöä siirrettiin materiaaliin. Halusimme tässä vaiheessa tehdä materiaalista mahdollisimman kattavan ja pyrkiä projektin edetessä karsimaan ja tiivistämään sitä nostamaan esille mielestämme tärkeimpiä asioita. Luonnosteluvaiheessa Powerpoint-esityksessä oli 49 diaa, jotka olivat pystysuorassa.

Tuotteen kehittelyvaiheen käynnistyessä ohjausryhmän palautteen perusteella päätimme siirtää diat vaakatasoon ja kokeilimme eri fonttikokojen ja -tyylien soveltuvuutta. Näin materiaalin diamäärä väheni ja tulostettavan version luettavuus lisääntyi. Lisäsimme myös otsikkotason alaviitteet dioille, jotta luettavuus ja luettavan asian sisäistäminen lisääntyisivät. Materiaalin alkuun tehtiin sisällysluettelo antamaan lukijalle käsitys käsiteltävistä aiheista ja niiden järjestyksestä.

Materiaalin kehittäminen jatkui rakenteen tarkentamisella. Opiskelijälähtöisyys ja visuaalisuus ohjasi materiaalin esitystapaa ja painopisteitä siten, että keskeisiä käsitteitä tummennettiin, kuvia lisättiin ja pitkää luettelomaista tekstiä siirrettiin listoina erillisiin laatikoihin lisäämään selkeyttä ja eri kokonaisuuksien ymmärrettävyyttä. Esitettävän asian järjestyksestä pyrittiin saamaan selkeä ja looginen. Tässä vaiheessa hyödynnettiin saamaamme palautetta, jonka avulla esimerkiksi tarkennettiin otsikkodiojen alla käytettyjä sisältöä kuvaavia alaotsikoita. Palaute auttoi ottamaan etäisyyttä aiheeseen, jonka parissa olimme käyttäneet paljon aikaa, ja katsomaan sitä enemmän aiheeseen perehtyvän opiskelijan kannalta.

5.3 Palautteen keruu ja opiskelumateriaalin viimeistely

Opiskelumateriaalin palaute koostui ohjaavien opettajien sekä palautteen antoa varten kootun fokusryhmän antamasta palautteesta. Opettajien palaute on ohjannut projektimme etenemistä koko prosessin ajan, minkä avulla opiskelumateriaalin tekemiselle on ollut selkeät suuntaviivat. Fokusryhmä koottiin, kun opiskelumateriaali oli viimeistelyä vaille valmis, ja se koostui neljästä lasten kanssa tällä hetkellä tai aiemmin työskennelleestä toimintaterapeutista. Fokusryhmä toteutettiin etäyhteyksiä hyödyntäen videopalaverina, johon kutsutut toimintaterapeutit valmistautuivat perehtymällä tuottamaamme opiskelumateriaaliin ja kokosivat palautteen antoa varten omat muistiinpanonsa. Fokusryhmän kesto oli puolitoista tuntia, minkä aikana ohjatusti ja avoimesti kävimme läpi tuotteen laatukriteerejä ja miten niiden saavuttamisessa oltiin onnistuttu. Fokusryhmän suunnitelmassa (liite 1) laatukriteerit oltiin pilkottu niin, että saamamme palaute olisi helppo ryhmitellä palautteen analysointia varten.

Fokusryhmän antaman palautteen mukaan visuaalinen ilme opiskelumateriaalissa oli pääosin onnistunut neutraalien ja selkeiden värivalintojen vuoksi. Kansidien toivottiin vastaavan samaa neutraalia ja selkeää visuaalisuutta. Opiskelumateriaali sisältää erilaisia laatikoita ja luetteloita, jotka fokusryhmä koki toimiviksi. Fontin kokoon liittyen esiintyi eriäviä näkemyksiä siitä, onko teksti liian pientä vai hyvin luettavaa. Rakenteen suhteen fokusryhmä oli tyytyväinen eri aihealueiden

omiin sisällysluetteloihin, joissa on nähtävillä tulevan kappaleen käsiteltävät asiat käsitetasolla. Tämän kuvailtiin orientoivan sekä motivoivan lukijaa tulevaan kappaleeseen. Lisäksi toivottiin koko opiskelumateriaalin kattavaa sisällysluetteloa Powerpoint-esityksen alkuun. Rakenteeseen ja sisältöön tullut palaute koski sanavalintojen huomioimista, mahdollisia puuttuvia asioita tai eri aihealueiden järjestystä opiskelumateriaalissa. Kokonaisuudessaan fokusryhmän palautteen perusteella opiskelumateriaali on käyttökelpoinen. Osa toimintaterapeuteista kokivat tiedon hyödyllisenä kertauksena nykyisessä työssään.

Tuotteen viimeistelyvaihe toteutettiin opettajien ja fokusryhmältä saadun palautteen perusteella. Palaute koottiin omaan tiedostoonsa ja luettelointiin aihealueittain, mistä oli helppo katsoa muutokset. Viimeistelyvaiheessa kansidian kuva sekä diatyyli vaihdettiin kokonaan, lisättiin koko opiskelumateriaalin kattava sisällysluettelo, hienosäädettiin otsikoiden ja tekstin sanavalintoja sekä muokattiin tarvittaessa aihealueittain teorian tiedon esittämisjärjestystä. Lisäksi pyrimme parantamaan luettavuutta lisäämällä kappalejakoja sekä muokkaamalla fonttityyliä ja -kokoja. Vaihdoin opiskelumateriaalin nimen ja lisäsimme alatunnisteisiin omat nimemme jokaiseen diaan.

Viimeistelyvaiheen jälkeen syntyi valmis tuote eli omatahtisen opiskelun materiaali toimintaterapian opiskelijoille sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä Powerpoint-esityksen muodossa. Tämä materiaali luovutettiin toimintaterapian tutkinto-ohjelman opettajille opetustarkoitukseen. Opiskelumateriaali sisältää 42 diaa, jotka sisältävät kattavasti suomenkielistä teorian tietoa Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä. Omatahtisen opiskelun materiaali tulee käyttöön Oulun ammattikorkeakoulun toimintaterapian tutkinto-ohjelman opettajille, koska opiskelumateriaali on tarkoitettu opetuskäyttöön. Oulun ammattikorkeakoulun toimintaterapian tutkinto-ohjelman opiskelijat saavat materiaalin käyttöönsä opintojaksoilla opettajien välittämänä. Materiaali on tallennettu pdf-muodossa lukuoikeuksilla ja tulostettavaksi.

6 PROJEKTIN JA OPISKELUMATERIAALIN ARVIOINTI

6.1 Projektin työvaiheiden toteutumisen arviointi

Aiheeseen perehtyminen alkoi alkuperäiseen aiheeseen liittyvän tiedon hankinnalla eri tietokannoista. Alkuperäinen opinnäytetyöidea oli tehdä kirjallisuuskatsaus lasten itsesääätelytaitoihin ja ryhmämuotoiseen toimintaterapiaan liittyen. Aiheesta löytyi tietoa, mutta eri tutkimusten saatavuus oli huono. Opinnäytetyön tekeminen ja tietoperustan kirjoittaminen ei käynnistynyt kunnolla, joten aihetta selkeytettiin ja tarkennettiin. Kun lopulliseksi aiheeksi valikoitui sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys ja siitä projektimuotoisesti tuotettava opiskelumateriaali, onnistui tietoperustan kokoaminen mielestämme sujuvasti. Tässä vaiheessa perehdyimme sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehukseen huolellisesti tuottaen samalla tietoperustaa aiheesta. Tämän työvaiheen aikana saimme käsiimme uudempaa lähdekirjallisuutta viitekehuksesta, joten jaoin rooleja niin, että toinen meistä perehtyi uudempaan materiaaliin ja teki tarvittavat muutokset ja lisäykset toisen kirjoittamaan tietoperustaan. Ohjausryhmän kanssa käytyjen palautekeskustelujen myötä tietoperustan tekemiseen saatiin suuntaviivoja sekä konkreettisia ohjeita esimerkiksi käsitteiden määrittelyyn ja rakenteeseen. Ohjausryhmän ohjeistuksen perusteella perehdyttiin toimintaterapian ajankohtaisiin opinnäytetöihin, joista etsittiin uusia lähteitä sekä mallia oman opinnäytetyömme rakenteeseen.

Projektin suunnitteluvaiheessa oli tärkeää perehtyä projektityöskentelystä kertovaan kirjallisuuteen, koska työskentelytapa oli meille tässä muodossa uutta. Projektisuunnitelman laatiminen aloitettiin yhdessä määrittelemällä vaadittuja käsitteitä. Pohdimme käsitteiden merkitystä suhteessa projektiimme ja yritimme määritellä konkreettisia työvaiheita. Osa työvaiheista oli helppo määritellä, mutta palautteen perusteella jouduimme paneutumaan muutamiin työvaiheisiin tarkemmin. Jatkoimme projektisuunnitelman työstämistä kumpikin tahoillamme ja saimme kokoon suunnitelman, joka on auttanut projektin etenemisessä.

Työsuunnitelman ja aikataulun määrittelemisen kuuluivat projektin suunnitteluvaiheeseen. Tätä työvaihetta helpotti se, että meillä molemmilla on ollut mahdollisuus keskittyä pääosin vain opinnäytetyön tekemiseen, mikä on sallinut joustavan työsuunnitelman ja aikataulun laatimisen. Tarkemman aikataulun suunnittelu toteutui työsuunnitelmassa eri työvaiheissa, jolloin eri vaiheisiin käytettävän ajan hahmottaminen oli helpompaa. Entistä tarkemman aikataulutuksen

avulla projektin eteneminen olisi mahdollistunut kokonaisuudessaan tehokkaammin. Pääpiirteittäin projektin suunniteltu aikataulu toteutui etenkin loppuvaiheessa. Riskianalysissa määrittelimme ennalta projektin mahdollisia riskitekijöitä kuten aikatauluun, tietoteknisiin ja tiedonkulkuun liittyvät tekijät. Näitä riskitekijöitä ilmeni työskentelyn aikana. Tietotekniset riskit toteutuivat välillä hitaiden yhteyksien vuoksi, mikä heikensi työskentelyn sujuvuutta. Ajankäyttöön liittyvät riskit liittyivät satunnaiseen työssä käymiseen, mikä hidasti aktiivista projektin etenemistä.

Omatahtisen opiskelun materiaalin suunnittelu- ja toteutusvaiheessa toteutuivat tuotteen luonnostelu-, kehittä- ja viimeistelyvaiheet. Yhteistyössä ohjausryhmän/tilaajan kanssa idea tuotteesta tarkentui Powerpoint-muotoiseksi itseopiskelumateriaaliksi. Powerpoint menetelmänä oli meille aiemmin tuttu, mutta opetusmateriaalin tuottaminen tilaajalle ei ollut entuudestaan tuttua, minkä vuoksi oli tärkeä etsiä tietoa opetusmateriaalin tuottamisesta ja sen laatukriteereistä. Tässä työvaiheessa pyydettiin opetusmateriaaliin liittyviä toiveita toimintaterapian opiskelijoilta, joille lasten toimintaterapiaan liittyvät opinnot ovat ajankohtaisia. Heidän kommenttiansa perusteella kävi ilmi, että itseopiskelumateriaalin tarve on olemassa, koska alkuperäislähteen saatavuus on heikkoa. Uusia ideoita emme saaneet, mutta saimme vahvistuksen sille, että itseopiskelumateriaalin kokoaminen on tarpeellista. Näiden suuntaviivojen avulla tuotteen kokoamisen aloittaminen on onnistunut sujuvasti.

Tietoperustan pohjalta aloitettiin omatahtisen opiskelun materiaalin sisällön luonnostelu Powerpoint-pohjalle ohjausryhmältä saadun ohjeistuksen mukaisesti. Siirsimme sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehuksesta kokoamamme teorian tietoperustastamme Powerpoint-tiedostoon kiinnittämättä huomiota tyyllisiin seikkoihin. Tässä vaiheessa tuote oli laaja raakaversio, jossa teoria oli otsikoitu kokonaisuusien perusteella. Ensimmäinen raakaversio lähetettiin ohjausryhmälle luettavaksi ja sovimme yhteisen etäpalaverin, jossa tuotteen jatkokehittelyä suunniteltiin. Etäpalaverin koimme antoisaksi, sillä saimme konkreettisia ohjeita tuotteen kehittämiseksi. Koska tuote on itseopiskelumateriaali, suositeltiin sen esittämistä Powerpoint-pohjalla vaakatasossa A4-kokoisena, mikä mahdollistaa myös materiaalin toimivuuden tulostettavana. Tämä mahdollisti myös fonttikoon asettamisen kokoon 10, jolloin yhdelle dialle mahtuu enemmän sisältöä selkeästi useammalle palstalle aseteltuna. Myöhemmin säädimme fonttikokoa edelleen luettavammaksi. Rakenteeseen liittyvä ohjeistus koski myös esittämisen eri keinoja, minkä perusteella muokkasimme kappaleista osan luettelomuotoisiksi sekä lisäsimme erilaisia tehostekeinoja kuten tummentamista, kursivointia, kuvia sekä laatikoita eri kokonaisuusien erottamiseksi. Sisältöön saamamme palautteen perusteella tietoa on kattavasti,

mutta ohjausryhmän toiveiden perusteella pystyimme kiinnittämään huomiota sen esittämiseen. Materiaalin alkuun tehtiin tiivistelmä siitä, mitä materiaali tulee sisältämään. Samalla periaatteella eri aihealueiden otsikkodioihin lisäsimme sen sisältämät asiat sisällysluetteloksi orientoimaan lukijaa. Ohjausryhmän ohjeiden perusteella saimme näkökulmaa siitä, mitkä asiat ovat yleensä haastavia opiskelijoille ja näitä kohtia pyrimme selkeyttämään ja konkretisoimaan ymmärrettävämmiksi. Koska tuotteemme ei korvaa alkuperäistä lähdettä, lisäsimme alkuperäisiä englanninkielisiä käsitteitä suomennoksien perään alkuperäisestä lähteestä tiedon löytämisen helpottamiseksi.

Projektin päättäminen tapahtui touko- ja kesäkuussa 2021. Projektin päättämisen työvaiheita olivat opinnäytetyöraportin kirjoittaminen, opinnäytetyöprosessin ja projektin arvioiminen, opinnäytetyön esittäminen sekä kypsyysnäyte. Opinnäytetyöraportin kirjoittamista oli tehty muun työskentelyn rinnalla samanaikaisesti, joten kirjoittaminen oli sujuvaa ja pienissä osissa toteutettua. Opinnäytetyösuunnitelman runko toimi tukena raportin kirjoittamisessa. Opinnäytetyöomme arviointi, opponointi ja kypsyysnäyte toteutettiin Oulun ammattikorkeakoulun ohjeiden mukaisesti.

6.2 Projektin tavoitteiden saavuttamisen arviointi

Projektin **välitön tavoite** oli suunnitella ja toteuttaa käyttövalmista suomenkielistä materiaalia lasten sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen omatahtiseen opiskeluun. Oman arvion ja fokusryhmältä kerätyn palautteen perusteella tavoite saavutettiin. Palautetta pyrittiin keräämään myös kohderyhmään kuuluvilta toimintaterapian opiskelijoilta, mutta tämä ei aikataullisista syistä johtuen toteutunut.

Projektin **kehitystavoite** oli lisätä opettajien keinoja sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen opettamiseen. Opiskelijat puolestaan hyötyvät opiskelumateriaalista hankkiessaan ja syventäessään tietoa sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksestä teoriaopinnoissaan sekä tukena työharjoittelussa lasten toimintaterapian kentällä. **Pitkänajan kehitystavoite** oli valmistuvien toimintaterapeuttien sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehykseen liittyvän tietotaidon lisääntyminen ja sen hyödyntäminen työelämässä. Opettajilta saadun palautteen perusteella suomenkieliselle opiskelumateriaalille on kysyntää, joten tuottamamme opiskelumateriaali vastaa kehitystavoitteeseen lisätä opettajien mahdollisuuksia sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen opettamiseen. Opiskelijoilta saadun palautteen perusteella alkuperäisen lähdemateriaalin saatavuus on haasteellista, joten esimerkiksi

työharjoittelussa tämä opiskelumateriaali mahdollistaa aiheen kertaamisen ja nopeamman tiedon hankinnan suomen kielellä. Pitkänajan kehitystavoite on mahdollista saavuttaa tulevaisuudessa, koska fokusryhmän palautteen perusteella jo työelämässä olevat toimintaterapeutit kokevat hyötyvänsä selkeästä suomenkielisestä opiskelumateriaalista.

Omana **oppimistavoitteenamme** oli oppia pitkäjänteistä projektimuotoista työskentelyä itsenäisesti ja yhdessä etäyhteyksiä käyttäen, perehtyä Olsonin sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehykseen, ja oppia kehittämään materiaalia omatahtiseen opiskeluun. Tavoitteenamme oli syventää aiemmin oppimaamme ja lisätä tietoamme sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksestä, jotta sen tehokas hyödyntäminen käytännön työssä mahdollistuisi. Itsearviointin perusteella saavutimme asetetut tavoitteet. Onnistuimme tuottamaan materiaalia omatahtiseen opiskeluun huomioiden tilaajan toiveet ja palautteen. Prosessin aikana ymmärrys sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksestä syventyi ja olemme kokeneet tämän näyttävävän käytännön tasolla lasten kanssa työskenneltäessä. Projektityöskentelystä olemme oppineet tehtävien pilkkomista, jakamista ja aikatauluttamista. Kärsivällisyys ja pitkäjänteisyys on lisääntynyt koskien suurten kokonaisuuksien hallintaa ja olemme ymmärtäneet selkeiden osatavoitteiden merkityksen jäsentämään projektin hallintaa.

6.3 Opiskelumateriaalin laatuksien saavuttamisen arviointi

Opiskelumateriaalin laatuksien olivat näyttöön perustuva, saavutettavuus, opiskelijalähtöisyys ja visuaalisuus. **Näyttöön perustuva** näkyi materiaalissa uusimman saatavilla olevan tiedon sekä projektiryhmän ja fokusryhmän palautteen hyödyntämisessä. Fokusryhmältä saadun palautteen perusteella materiaalista kävi ilmi uusin tutkimustieto selkeästi esitettynä, mikä mahdollistui ohjausryhmän ja projektiryhmän asiantuntijuuden hyödyntämisellä. Omatahtisen opiskelun materiaalin suunnittelussa ja toteutuksessa ohjausryhmän asiantuntijuutta käytettiin relevantin ja uusimman tiedon hankinnassa ja rajauksessa, sekä opiskelijan näkökulman huomioimisessa.

Saavutettavuus toteutui palautteen perusteella hyvin. Saavutettavuudessa painotettiin ymmärrettävyyttä ja hallittavuutta. Materiaalissa opiskeltava asia oli selkeässä ja ymmärrettävässä muodossa ja sen käyttö onnistui sähköisesti useilla eri laitteilla ja tulostettuna. Materiaalin sivuilla

olevat alaviitteet, joissa näkyi käsiteltävän aiheen otsikko, koettiin lukijan kannalta kokonaisuuden hahmottamista tukeviksi.

Visuaalisuus näkyi projektissa omatahtisen opiskelun materiaalin selkeydessä, helppolukuisuudessa ja ymmärrettävyydessä. Palautteen perusteella materiaalin eri osat ovat selkeästi erotettavissa erityisesti jäsentelyn, laatikoiden käytön, palstoituksen, otsikoinnin ja neutraalien värien onnistuneella käytöllä. Tummennukset auttoivat lukijaa löytämään tekstistä tärkeimmät asiat ja kuvat koettiin luettavuutta lisäävänä tekijänä.

Opiskelijälähtöisyys projektissa näkyy siinä, että se tarjoaa suomenkielistä materiaalia opiskelijoiden tarpeeseen, joka kävi ilmi projektin ohjausryhmän kanssa käydyissä keskusteluissa ja opiskelijoilta suunnitteluvaiheessa saadussa palautteessa. Itsearviointin ja fokusryhmän palautteen perusteella opiskeltava asia on esitetty oppimisen prosessin kannalta kattavasti, mutta selkeästi. Painopisteet ovat helposti löydettävissä ja omaksuttavissa. Kohderyhmä huomioiden aiheeseen syventyminen alkuperäisten lähteiden kautta on mahdollista.

7 POHDINTA

Lasten sosiaalinen osallistuminen ja sen tukeminen aiheena on ajankohtainen ja tulee pysymään ajankohtaisena lähitulevaisuudessa. Haasteet itsesääätelytaidoissa, keskittymiskyvyssä ja sosiaalisissa taidoissa vaikuttavat sosiaalisen osallistumisen kokemukseen ja yhteiskunnassa toimimiseen. Toimintaterapeuteilla on osaamista ja ammattitaitoa vaikuttaa näihin haasteisiin lapsen omissa ympäristöissä, ja mahdollistaa toimintakyvyn lisääntymistä yksilö- ja ympäristötekijät sekä toiminnan vaatimukset huomioiden.

Olemme huomanneet käytännössä aiheen ajankohtaisuuden ja merkityksen työharjoittelujaksoilla sekä päiväkodissa työskennellessä. Keräämämme tieto lasten sosiaalisesta osallistumisesta ja sen merkityksestä on siirtynyt kirjoista ja tietoperustasta myös ajatuksen tasolle ja hieman jo käytäntöön. Lasten kanssa toimiessa ja työskennellessä olemme pystyneet hyödyntämään oppimaamme ja tulemme hyödyntämään jatkossakin. Tulevaisuudessa sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys tulee varmasti olemaan hyödyllinen osa työkalupakkiamme toimintaterapeutin työssä lasten kanssa.

Projektin aikana saadun palautteen perusteella vahvistui ajatus siitä, että tarve suomenkieliselle opiskelumateriaalille sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksestä on olemassa. Tietoperustan kirjoittaminen ja opiskelumateriaalin tuottaminen mahdollistivat oman tiedon lisäämisen ja syventämisen lasten sosiaalisesta osallistumisesta. Vaikka opiskelumateriaalimme ei korvaa alkuperäistä teosta, kasvaa viitekehystä koskevan tiedon saatavuus. Tuottamamme opiskelumateriaalin avulla nykyiset ja tulevat toimintaterapiaopiskelijat saavat matalan kynnyksen välineen oman tietotaitonsa lisäämiselle teoriaopintoihin ja käytännön työn jaksoille.

Kiireellisen aikataulun vuoksi pyysimme valmiista opiskelumateriaalista vapaamuotoisen palautteen opettajilta, vaikka strukturoidumman palautekyselyn avulla olisimme mahdollisesti voineet tavoittaa yksityiskohtaisemmin opettajien ja opiskelijoiden toiveet ja tarpeet opiskelumateriaalin suhteen. Vapaamuotoisen palautteen avulla pystymme kuitenkin tekemään viimeiset muutokset opiskelumateriaalin kehittämiseksi. Olisimme toivoneet myös tarkempaa palautetta sekä mahdollisesti opiskelumateriaalin koekäyttöä toimintaterapian opiskelijoilta, joilla lasten toimintaterapiaopinnot ovat ajankohtaisia. Aikataulujen yhteensovittaminen ei onnistunut niin, että opiskelijoiden palaute tai koekäyttö olisi mahdollistunut. Tämän vuoksi perustimme

fokusryhmän, joka koostui jo valmistuneista toimintaterapeuteista, ja he toimivat tärkeässä roolissa opiskelumateriaalin kehittämisessä antamansa palautteen ja kehitysideoiden avulla. Fokusryhmän antama palaute vahvisti ajatustamme opiskelumateriaalin toimivuudesta.

Tulevaisuudessa haluaisimme kuulla, miten tuottamaamme opiskelumateriaalia on hyödynnetty ja miten se on vastaanotettu. Suunnitteluvaiheessa pohdimme tuottavamme myös kuunneltavaa sisältöä, mutta aikataulullisista syistä sen toteuttaminen jäi pois. Tämä voi olla jatkokehityksen kannalta yksi tekijä, miten materiaalia voisi tulevaisuudessa kehittää. Vastaavanlaisia opinnäytetyöprojekteja voisi jatkossa toteuttaa myös muista aihealueista lisäämään uusimpaan tietoon perustuvan suomenkielisen materiaalin saatavuutta. Tuottamamme opiskelumateriaali herätti kiinnostusta myös työelämässä olevilta toimintaterapeuteilta, joten sen käyttökelpoisuutta opetuskäytön ulkopuolella voisi arvioida.

LÄHTEET

Arbesman, M., Frolek Clark, G & Pfeiffer, B. 2017. Effectiveness of Cognitive and Occupation-Based Interventions for Children With Challenges in Sensory Processing and Integration: A Systematic Review. *American Journal of Occupational Therapy* (72). Viitattu 22.11.2018, <https://ajot.aota.org/article.aspx?articleid=2665225>.

Alanen, L. 2009. Johdatus lapsuuden tutkimukseen. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 14, 22.

Boud, David. 2001. Introduction: making the move to peer learning. Teoksessa D. Boud, R. Cohen & J. Sampson (toim.) *Peer Learning in Higher Education: Learning form and with Each Other*. Iso-Britannia: Routledge, 1-4.

American Occupational Therapy Association 2018. Evidence-Based Practice & Research. Viitattu 17.1.2018, <https://www.aota.org/Practice/Researchers.aspx>.

Canadian Association of Occupational Therapists 2016. Joint Position Statement on Evidence-based Occupational Therapy. Viitattu 15.2.2021, <https://www.caot.ca/document/3697/J%20-%20Joint%20Position%20Statement%20on%20Evidence%20based%20OT.pdf>.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 26.10.2016/2102.

Haapaniemi, R. & Raina, L. 2014. *Rakenna oppiva ryhmä – pedagogisen viihtymisen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hilton, C.L. & Kramer, J. 2020. Assessment and Intervention of Social Participation and Social Skills. Teoksessa J.C. O'Brien & H. Kuhaneck (toim.) *Case-Smith's occupational therapy for children and adolescents*. Eight edition. St. Louis: Elsevier, 338.

Jämsä, K. & Manninen, E. 2000. *Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Keen, D. & Rodger, S. 2017. Child and Family-centred Service Provision. Teoksessa A. Kennedy-Behr & S. Rodger (toim.) Occupational-centred Practice with Children – A Practical Guide for Occupational Therapists. Toinen painos. Oxford: Wiley Blackwell, 48-50.

Kennedy-Behr, A. & Rodger, S. 2017. Introduction to Occupation-centred Practice for Children. Teoksessa A. Kennedy-Behr & S. Rodger (toim.) Occupation-centred Practice with Children – A Practical Guide for Occupational Therapists. Toinen painos. Oxford: Wiley Blackwell, 2-14.

Mulligan, S. 2013. Occupational therapy evaluation for children: a pocket guide. Toinen painos. Philadelphia: Wolters Kluwer / Lippincott Williams & Wilkins.

Määttä, P. & Rantala, A. 2016. Tavallisen erityinen lapsi: onnistuneen yhteistyön arvoitusta ratkomassa. Toinen uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Olson, L.J. 2010. A Frame of reference to enhance social participation. Teoksessa J. Hinojosa & P. Kramer. (toim.) Frames of reference for pediatric occupational therapy. Kolmas painos. Philadelphia: Wolters Kluwer, 306-345.

Olson, L.J. 2020. A Frame of reference to enhance social participation. Teoksessa Kramer, P., Hinojosa, J. & Howe, T. 2020. Frames of reference for pediatric occupational therapy. 4th edition. 461-495. Philadelphia: Wolters Kluwer.

Opetushallitus 2016. Esiopetus. Viitattu 28.9.2016,
http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/esiopetus.

Opetushallitus 2020. E-oppimateriaalin laatukriteerit. Viitattu 14.12.2020,
<https://www.oph.fi/fi/julkaisut/e-oppimateriaalin-laatukriteerit>.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Richardson, P. K. 2002. The School as a social context: Social Interaction patterns of children with physical disabilities. American Journal of Occupational Therapy (56). Viitattu 23.11.2020,
<https://ajot.aota.org/article.aspx?articleid=1869109>.

Ruuska, Kai. 2005. Pidä projekti hallinnassa: suunnittelu, menetelmät, vuorovaikutus. Viides painos. Helsinki: Talentum.

Silfverberg, Paul. 2007. Ideasta projektiksi. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Toimintaterapeuttiliitto. 2016. Toimintaterapeuttien ammattieettiset ohjeet. Viitattu 17.1.2018, <http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/1080/ammattieettisetohjeet2016.pdf>.

29.4.2021 klo 17.00, osallistujia 4

Fokusryhmähaastattelu on semistrukturoitu ryhmätilanne, jonka tarkoituksena on kerätä mielipiteitä ja ajatuksia tuotteeseen ja sen arviointikriteereihin liittyen. Tarkoituksena on kerätä lasten kanssa työskennelleiden toimintaterapeuttien mielipiteitä tuotteeseen liittyen. Fokusryhmään osallistuvat toimintaterapeutit valitaan opinnäytetyön tekijöiden verkostoista. Osallistujille lähetetään materiaali, jotta he voivat tutustua siihen ennakkoon.

Tilanteessa käytetään kahta moderaattoria. Toinen on vastuussa keskustelun sujuvuudesta ja toinen siitä, että kaikkiin ennalta asetettuihin kysymyksiin saadaan riittävästi dataa.

Tuotteen laatukriteerit: Näyttöön perustuvuus, opiskelijälähtöisyys, visuaalisuus, saavutettavuus

Näyttöön perustuvuus

- Miten näyttöön perustuvuus näkyy tuotteessa
- Materiaalin tarpeellisuus/hyödynnettävyys omassa työssä
- Avoin palaute

Opiskelijälähtöisyys

- Materiaalin rakenne opiskelijan näkökulmasta
- Materiaalin sisältö aihealueittain
- Opiskeltavan aiheen painopisteet
- Johdannossa käsiteltävät asiat tukemaan kokonaisuuden hahmottamista
- Avoin palaute

Visuaalisuus

- Mielipiteitä visuaalisesta yleisilmeestä
- Käytetty fontti ja fonttikoko
- Palstoitus
- Kuvat
- Värimaailma
- Ovatko tekstissä olevat viittaukset lähteisiin tarpeellisia
- Avoin palaute

Saavutettavuus

- Millaisia kokemuksia materiaalin käytöstä eri laitteilla
- Mitä laitteita käytetty materiaalin lukemiseen
- Mahdolliset haasteet eri laitteilla
- Avoin palaute

